

FORSVARETS BYGNINGS- OG ETABLISSEMENTSTJENESTE

FORSVAR FOR NATUREN

HALK SKYDETERRÆN

TILLÆG TIL DRIFTS- OG PLEJEPLAN 2012-2015

Titel	Tillæg til drifts- og plejeplan for Halk Skydeterræn 2012-2015	Fotos	Orbicon A/S
Udgivelse	Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste. 2012.	Layout og produktion	BUCHS AS
Udarbejdelse	Orbicon A/S, Frederik Jensen og Asger Astrup Kristensen	ISBN	978-87-92898-09-8
Kvalitetssikring	Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, forstfuldmægtig Steffen Michael Thomsen	Internetversion	Tillægget kan findes i elektronisk format på www.forsvaret.dk/fbe
Godkendelse	Forsvarets Bygnings- og Etablissements-tjeneste, chef for Miljø- og Energiafdelingen, Boie Skov Frederiksen		

INDHOLD

1. RESUMÉ	6
2. INDLEDNING	8
2.1. International naturbeskyttelse på Forsvarets terræner	8
2.2. Natura 2000-tillæg til drifts- og plejeplaner	11
2.3. Natura 2000-tillæg for Halk	12
3. MÅLSÆTNING	14
3.1. Forsvarets generelle drifts- og plejemålsætninger	14
3.2. Konkrete drifts- og plejemålsætninger for Halk Skydeområde	15
4. STATUS	18
4.1. Ejendomsoversigt og kortgrundlag	20
4.2. Lovmæssige bindinger og udpegninger	21
4.3. Militæranvendelse	21
4.4. Naturbeskyttelse	21
4.5. Publikumshensyn	32
5. ANALYSE	34
5.1. Evaluering af gennemført og igangværende plejes betydning for Natura 2000	34
5.2. Analyse af ny indsats	34
6. MODELLER	40
6.1. Lysåben natur	40
6.2. Invasive arter	42
6.3. Publikumshensyn	43
7. AKTIVITETER	44
7.1. Græsning	44
7.2. Landskabsplantninger	44
7.3. Bekæmpelse af invasive plantearter	45
7.4. Bekæmpelse af invasive dyrearter og regulering af ræv	45
7.5. Publikumshensyn	45
7.6. Forstyrrelser	45
7.7. Ikke modelbeskrevne aktiviteter	45
8. REFERENCER	46
9. BILAG	48
9.1. Gennemgang af det enkelte udpegningsgrundlag	48
9.2. Retningslinjer for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4	54
9.3. Høringsnotat	56

1. RESUMÉ

Forsvaret ejer og bruger en række skyde- og øvelsesterrener landet over. Terrænerne udgør tilsammen ca. 33.000 ha, og i alt ca. halvdelen heraf er udpeget som Natura 2000-områder og dermed underlagt de statslige Natura 2000-planer og målsætningen og indsatsprogrammet heri. Forsvaret varetager selv planlægningen, hvilket sker ved revision af drifts- og plejeplaner eller tillæg til eksisterende planer.

Nærværende er et tillæg til drifts- og plejeplanen for Halk Skydeterræn, (i det følgende også benævnt alene som Halk), og gælder således planlægningen for Natura 2000-område. Nr. 112. Lillebælt.

Halk lejes af Forsvaret. Kun en mindre del af Natura 2000-området udgøres af Halk, og forvaltes således af Forsvaret. Natura 2000-området udgør med sine 35.043 ha en meget stor del af Lillebælt, heraf er Forsvaret ansvarlig for forvaltning af ca. 36 ha på Halk. Halk ejes af Iodsejerlauget I/S Halk Søndermade, der benytter området som græsningsareal.

Den vigtigste naturtype på Halk er surt overdrev. Udpenningsgrundlaget for Fuglebeskyttelsesområdet F47 repræsenterer mange fuglearter, der fouragerer og yngler i området omkring Halk. Hertil kommer en række særligt beskyttede arter, de såkaldte Bilag IV -arter. Til det håndterer tillægget øvrige udvalgte temaer, herunder ikke mindst publikumshensyn, der har stor betydning for Halks status som vigtigt naturareal.

Forsvaret, herunder Halk, har som statslig lejer et stort medansvar for at bevare den biologiske mangfoldighed, herunder at sikre gunstig bevaringstilstand for alle udpegede naturtyper og arter. I området findes bl.a. naturty-

pen surt overdrev, som er højt prioriteret internationalt. Samtidig er Halk af betydning for Forsvarets personeluddannelse og der knytter sig en række rekreative interesser til arealerne.

Der er igennem en årrække gennemført omfattende naturpleje på arealerne ved Halk. Dette er sket med henblik på sikring af netop de værdifulde naturtyper og tilknyttede arter. Den hidtidige drifts- og plejeindsats er evalueret i forhold til opfyldelsen af Natura 2000-målene, og det vurderes overordnet, at fortsat pleje, som allerede gennemført og videre planlagt, kombineret med en justering af græsningstrykket, formindskelse af forstyrrelser m.v. vil kunne bidrage meget væsentligt til at opnå Natura 2000-målene. Disse initiativer kombineret med den igangværende og planlagte indsats vil ydermere sikre målopfyldelsen og områdets økologiske funktionalitet for Bilag IV -arterne.

Forsvaret konkluderer overordnet, at den planlagte plejeindsats kan kombineres med en fastholdelse af Halk som uddannelsessted, når der sikres fortsat militær adgang og brug af arealerne.

Plantillægget er vedtaget maj 2012 og et resumé tilgår Haderslev Kommune og Naturstyrelsen.

Huller i vegetationen med løst sand udgør potentielle levesteder for markfirben.

2. INDLEDNING

Afsnittet omhandler Forsvarets implementering af Natura 2000-planlægningen igennem drifts- og plejeplaner eller tillæg til disse. Det omhandler planprocessen og beskriver planlægningens formål, målgruppe og omfang. Endelig giver det en introduktion til Natura 2000-planlægningen konkret på Halk.

2.1. International naturbeskyttelse på Forsvarets terræner

Forsvaret er som dansk myndighed direkte forpligtet af den internationale lovgivning på naturbeskyttelsesområdet, herunder reglerne i EU's direktiver, hvoraf Fugle-

beskyttelsesdirektivet fra 1979 og Habitatdirektivet fra 1992 spiller en central rolle i beskyttelse og bevarelse af biodiversiteten. Forsvarets skyde- og øvelsesterræner udgør ca. 33.000 ha, hvoraf ca. halvdelen er udpeget som Natura 2000-område. Af dette areal udgør ca. halv-

Udsigt over de græssede overdrevsbakker.

delen egentligt udpegede naturtyper, hvor det særligt er de lysåbne, våde og næringsfattige typer, Forsvaret råder over og forvalter. Mange af disse er i dag generelt truede som følge af fragmentering, næringsstofpåvirkning, tilgroning m.v., og tilsvarende er mange af de arter, som er tilknyttet naturtyperne, beskyttelseskrævende. Forsvaret har dermed en forpligtelse til at iværksætte en aktiv forvaltning og plejeindsats, der sikrer naturtyper og arter i en gunstig bevarelsesstatus, og samtidig tilgodese de krav, der stilles til Forsvarets terræner som uddannelsessteder for militære enheder.

2.1.1. Natura 2000-planlægningen i Danmark

Danmark har som en del af implementering af international naturbeskyttelseslovgivning besluttet at gennemføre særlig planlægning for områder udpeget efter EU's Habitatdirektiv og Fuglebeskyttelsesdirektiv samt Ramsarkonventionen, de såkaldte Natura 2000-områ-

der. Områderne er udpeget for at bevare naturtyper og levesteder for vilde plante og dyrearter, som er sjældne, truede eller karakteristiske for EU-landene. Naturtyperne og arterne repræsenterer vigtige, bevaringsværdige dele af europæisk natur.

For hvert Natura 2000-område er der jf. Miljømålsloven udarbejdet en statslig Natura 2000-plan, som på grundlag af en basisanalyse fastlægger en målsætning og et indsatsprogram for området. Begge er bindende. Natura 2000-planen omfatter en periode på 6 år (2009-2015), hvorefter den skal afløses af en ny plan. For fredskovs-pligtige skove er planperioden 12 år.

Efter den endelige vedtagelse af Natura 2000-planen udarbejder kommunerne en handleplan for, hvordan de vil realisere indsatsen. Naturstyrelsen varetager planlægningen for skovnaturtyper og marine områder.

For offentligt ejede arealer kan den offentlige lodsejer gennem f.eks. drifts- og plejeplaner selv forestå Natura 2000-planlægningen.

2.1.2. Natura 2000-planlægning på Forsvarets arealer

Ud af Forsvarets skyde- og øvelsesterræner indgår ca. 60, heraf 20 større skyde- og øvelsesområder, i større eller mindre omfang i Natura 2000-netværket, og Forsvarets nuværende aktiviteter, herunder både militære aktiviteter og de driftsmæssige aktiviteter, der resulterer i en given naturtilstand, skal her vurderes. På dette grundlag skal Forsvaret gennemføre passende foranstaltninger med henblik på at undgå forringelse af beskyttede naturtyper og levesteder for arter. Ydermere skal Forsvaret træffe passende foranstaltninger med henblik på at undgå forstyrrelse af de arter, for hvilke områderne er udpeget, for så vidt disse forstyrrelser har betydelige konsekvenser for opnåelse af bevaringsmålsætningen

for de beskyttede arter. Den generelle bevaringsmålsætning for Natura 2000-områderne er at sikre eller genoprette en gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper, som områderne er udpeget for at beskytte.

Til vurdering af indsatsen anvender Forsvaret Natura 2000-planerne, der på grundlag af fagligt solide basisanalyser udarbejdet af de tidligere amter og miljøcentre identificerer trusler, der i planerne angives som aktuelt forekommende og konkrete påvirkningsfaktorer, der enkeltvis eller i samspil vil kunne forhindre, at naturtyperne og arterne opnår gunstig bevaringsstatus. Forsvaret opfatter Natura 2000-planerne som "screening", der identificerer alle aktuelle trusler. Ud fra dette vurderes mulighederne for at bidrage til en indsats og gennemfører igennem sin planlægning konkrete aktiviteter, der kan imødegå de oplyste trusler. Forsvaret iværksætter ikke yderligere vurdering af betydningen af igangværende militære eller andre aktiviteter i forhold

Individer af strandtudse på Halk.

til naturtyper og levesteder, men vil, i det omfang der i planperioden eventuelt bliver opmærksomhed om nye temaer, forholde sig hertil.

Siden 1991 er der for 44 af forsvarets skyde- og øvelses-terræner udarbejdet drifts- og plejeplaner med henblik på at opnå en tilfredsstillende balance mellem behovet for nødvendig uddannelse og træning af enheder under realistiske vilkår og hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser. For 18 af de terræner, der har Natura 2000-udpegninger, foreligger der drifts- og plejeplaner, i nogle tilfælde nye og i andre tilfælde ældre eller udløbne planer. Det er besluttet, at drifts- og plejeplanerne anvendes som redskab til opfyldelse af Forsvarets forpligtelse til planlægning inden for Natura 2000-områderne og andre aspekter af implementering af international naturbeskyttelseslovgivning. Teknisk sker dette ved, at Forsvaret indarbejder Natura 2000-planlægningen i drifts- og plejeplanerne på lige fod med øvrige formelle forskrifter, hvilket vil ske i forbindelse med den løbende revision af eksisterende drifts- og plejeplaner eller ved udarbejdelse af nye. I tilfælde, hvor der foreligger relativt nye drifts- og plejeplaner, vil Natura 2000-planlægningen sikres gennem tillæg til disse. På større lejede arealer tager udlejer eller kommunen initiativ til Natura 2000-planlægningen. Forsvaret vil her være en central samarbejdspartner. For en række af Forsvarets små arealer, f.eks. fyr, udkigsstationer eller depoter, vil Natura 2000-planlægningen overlades til kommunen i samarbejde med Forsvarets lokale repræsentation.

Nærværende plantillæg er et tillæg til den eksisterende drifts- og plejeplan for Halk Skydeterræn. (Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, og Hærens Operative Kommando (2000). Det vedrører Natura 2000-planlægning for den del af Natura 2000-område Nr. 112 Lilebælt, omfattende Habitatområde H96 og Fuglebeskyttelseområde F47 (Miljøministeriet 2011), der omfatter Halk Skydeterræn.

2.1.3. Særligt beskyttede arter

I henhold til Habitatdirektivets artikel 12 skal der gennemføres særlige foranstaltninger for at beskytte arter på direktivets bilag IV. Dette gælder uafhængigt af Natura 2000-områdeudpegningen. Forsvarets terræner repræsenterer vigtige levesteder for en stor del af de

danske Bilag IV-arter, hvilket stiller krav til forvaltningen på terrænniveau. Dette element vil generelt være indarbejdet i drifts- og plejeplanerne eller søgt håndteret i forbindelse med udarbejdelse af Natura 2000-tillæg hertil.

2.2. Natura 2000-tillæg til drifts- og plejeplaner

Natura 2000-tillæg til drifts- og plejeplaner beskrives mere detaljeret i det følgende.

2.2.1. Formål

Formålet med Natura 2000-tillæg svarer til formålet med "moder"-drifts- og plejeplanerne, der er at sikre et bindende dokument, der

- beskriver de militære, naturbeskyttelses- og driftsmæssige målsætninger, der knytter sig til et givet terræn,
- fremlægger en status for terrænets værdier og anvendelse,
- foretager en analyse af, hvordan målsætningerne bedst tilgodeses og forenes,
- opstiller langsigtede visioner og fastlægger modeller og konkrete aktiviteter for forvaltningen i den pågældende planperiode, og
- sikrer ejerskab blandt såvel interne som eksterne bidragydere igennem inddragelse i tilblivelsesprocessen.

Den primære målgruppe for drifts- og plejeplaner er den stedlige, forvaltende militære myndighed, der har ansvaret for den daglige drift af terrænet og implementering af drifts- og plejeplaner, samt de militære brugere. Hertil kommer øvrige myndigheder, frem for alt kommunen, som med planerne opnår et solidt og veldokumenteret udgangspunkt for administrationen af lovgivning på terrænerne, særligt lovgivning om planlægning, miljømål, naturbeskyttelse og vandløb. Endelig er planerne rettet mod befolkningen, herunder ikke mindst lokale interessenter, der ønsker at anvende terrænerne til fritidsformål. Planerne er nærmere beskrevet i Bestemmelse for drifts- og plejeplaner (FBE 2011a).

2.2.2. Proces for plan og plantillæg samt planperiode

Drifts- og plejeplaner for Forsvarets terræner er hidtil

udarbejdet i et samarbejde mellem Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen og med inddragelse af offentligheden igennem en høringsprocedure. Fremover vil nye planer, planrevisioner og tillæg til eksisterende planer udarbejdes af Forsvaret med inddragelse af relevante interessenter, herunder især kommunerne, Naturstyrelsen, centrale interesseorganisationer samt de relevante lodsejere og nabo-lodsejere. Indsatsprogrammet til opfyldelse af Natura 2000-forpligtelserne skal ikke gennemgå en godkendelsesproces som sådan, men evalueres igennem en ny basisanalyse foretaget af Naturstyrelsen ved Natura 2000-planperiodens udløb. Første planperiode er 2009-2015. Denne evaluering kan således medføre, at drifts- og plejeplaner eller tillæg hertil skal revideres i 2015 eller umiddelbart efter.

Eksisterende drifts- og plejeplaner kan efter en særlig procedure ændres i planperioden. Natura 2000-tillæg er ikke at opfatte som en ændring til drifts- og plejeplanen, men som et supplement. I det omfang tillægget indebærer, at en konkret indsats fastsat i drifts- og plejeplanen påvirkes eller ændres væsentligt, vil dette fremgå eksplicit af tillægget.

2.2.3. Omfang af Natura 2000-tillæg til drifts- og plejeplaner

Natura 2000-tillæg har som hovedsigte at implementere forpligtelser i forhold til de konkrete Natura 2000-områder og vil derfor primært være rettet mod planlægning på de arealer, der på det enkelte terræn ligger indenfor et Natura 2000-område. Her omfatter tillægget de aktiviteter, der har relevans i forhold til trusler, indsatsprogram og mulige virkemidler beskrevet i Natura 2000-planen, og hvor Forsvaret som myndighed er forpligtet til at gennemføre en aktiv indsats, der sikrer en gunstig bevaringsstatus for naturtyper og arter.

Tillægget omfatter desuden en indsats med henblik på sikring af gunstig bevarelsesstatus for en række særligt beskyttede arter (Bilag IV), hvor indsatsen skal ske uafhængig af områdeudpegninger. Her kan det omfatte arealer udenfor Natura 2000-området. Det samme gør sig gældende, når en specifik planlægning for arealer uden for Natura 2000-området har en hensigtsmæssig

funktion i opfyldelsen af målene for Natura 2000-området. For sikringen af Bilag IV-arter, herunder også på arealer udenfor Natura 2000-områderne, sigter tillægget primært på, at aktiviteter ikke forringer bevaringsstatus. Det beskriver således ikke nødvendigvis en aktiv plejeindsats for disse arter, men tilstræber at bevare områdernes økologiske funktionalitet.

Endelig kan tillæg omfatte en række yderligere temaer, som siden drifts- og plejeplanens vedtagelse har vist sig aktuelle i forhold til planlægningen, og hvoraf nogle har direkte sammenhæng med forvaltningen af internationalt prioriterede naturtyper og arter.

2.3. Natura 2000-tillæg for Halk

I 2000 gennemførtes en drifts- og plejeplan for Halk Skydeterræn i et samarbejde mellem Skov- og Naturstyrelsen og Hærens Operative Kommando. Planen gælder for en 15-årig periode (2000-2015) og kan løbende ændres, såfremt der er behov for og enighed herom jf. planens afsnit 2.3.

Halk ligger i Natura 2000-område nr. 112. Hele Halk Skydeerræn på 35,7 ha er omfattet af Natura 2000 området, og strandengene, Halk Nor og overdrevet rummer flere af de naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området. Den eksisterende drifts- og plejeplan er stadig gældende. Derfor er det besluttet at udarbejde et Natura 2000-tillæg til planen. Formålet med tillægget er at supplere den eksisterende drifts- og plejeplan, så der opnås et tilstrækkeligt grundlag for Natura 2000-planlægningen. Ud over Natura 2000 indeholder tillægget planlægning for beskyttelse af Bilag IV-arter på terrænet. Endelig indrages publikumshåndtering, der har tæt berøring med Natura 2000-planlægningen og beskyttelsen af flere af fuglearterne på udpegningsgrundlaget for Fuglebeskyttelsesområde F47.

Tillægget gælder perioden 2012-2015 og vil ved Natura 2000-planens udløb i 2016 blive evalueret og evt. revideret. Det er udarbejdet af Forsvaret og er tilgængeligt Haderslev Kommune, I/S Halk Søndermade og Naturstyrelsen i resume, jf. Bekendtgørelse om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner.

Figur 2-1. Halk Skydeterræns geografiske beliggenhed markeret med rød skravering.

3. MÅLSÆTNING

Afsnittet beskriver indledningsvist Forsvarets generelle driftsmålsætninger, som overføres på de konkrete driftsmålsætninger for Halk under særlig hensyn til Natura 2000-forpligtelserne. Disse har fungeret som et arbejdsredskab under tillæggets udarbejdelse og er i den færdige form bestemmende for den fremtidige drift og pleje af terrænet, der repræsenterer indsatsen for at nå Natura 2000-målene. Målsætningerne er opstillet og fordelt på en række strategiske, taktiske og operationelle mål indenfor emnerne militæranvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn. Målene er indbyrdes forbundet fra det overordnede og langsigtede til det konkrete og kortsigtede.

3.1. Forsvarets generelle drifts- og plejemålsætninger

Målsætningen for driften af Forsvarets arealer er sammensat af mål for militær anvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn. Disse forskelligartede mål er konkretiseret og prioriteret i drifts- og plejemålsætningerne for de enkelte terræner. De generelle og langsigtede drifts- og plejemålsætninger hidrører fra en række Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelser, der i planlægningsprocessen er udmøntet til en række arealspecifikke og kortsigtede drifts- og plejemålsætninger for de enkelte arealer.

3.1.1. Militær anvendelse

Arealerne på Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterrener anvendes af Totalforsvarets enheder primært til uddannelse. Arealerne skal derfor fremstå så varierede som muligt, så de over tid indeholder de terræntyper, der er behov for til militære uddannelser.

3.1.2. Naturbeskyttelse

Terrænerne udgør i kraft af mange års ekstensiv drift og målrettet naturpleje nogle af de bedst bevarede naturområder i Danmark. Mange terræner er helt eller delvist udpeget som naturarealer af international betydning med krav om en aktiv indsats for at sikre gunstig

bevarelsesstatus for særligt udpegede naturtyper og arter, bl.a. gennem en indsats mod truslerne herunder næringsstofberigelse, tilgroning, uhensigtsmæssig hydrologi, forstyrrelse og invasive arter. Hertil kommer, at der på alle terræner potentielt forekommer arter, der kræver særlig beskyttelse fx odder, danske arter af flagermus, visse krybdyr- og paddearter samt insektarter. Yngle- og rasteplasser for dyr og planter omfattet af Habitatdirektivets bilag II og IV er endvidere beskyttet ifølge Naturbeskyttelseslovens § 29 a og § 29 b. Ifølge Naturbeskyttelseslovens § 52 er offentlige myndigheder endvidere forpligtet til at sikre en god plejetilstand på en række beskyttede naturtyper på offentlige arealer. Forsvarets arealer rummer ydermere andre væsentlige samfundsmæssige værdier i form af fortidsminder og andre kulturspor, som skal beskyttes.

3.1.3. Publikumshensyn

Hovedparten af Forsvarets terræner er tilgængelige for civilt publikum, når arealerne ikke anvendes til militær uddannelse. De skal derfor kunne være rammen om gode oplevelser i forbindelse med såvel organiseret som uorganiseret brug. Publikums adgang skal kanaliseres hensigtsmæssig i forhold til militære aktiviteter og faciliteter samt naturområder og arter, der kræver særlig beskyttelse mod forstyrrelser.

3.2. Konkrete drifts- og plejemålsætninger for Halk Skydeområde

De kort- og langsigtede målsætninger for Natura 2000-indsatsen på Halk er sammensat af en række strategiske, taktiske og operationelle mål. De strategiske mål udtrykker de langsigtede mål for den fremtidige drift. De taktiske mål tager udgangspunkt i den kommende planperiode og er kontrollerbare på periodeniveau. De operationelle mål udgør de mest handlingsorienterede mål, der i lighed med de taktiske mål også er kontrollerbare. I særdeleshed taktiske og operationelle mål vil på sigt indgå i evalueringen af planlægningens målopfyldelse.

Samlet set tjener de taktiske mål til opfyldelse af de strategiske mål, ligesom de operationelle mål skal sikre opfyldelse af de taktiske mål. Ved hjælp af denne struktur er de strategiske, taktiske og operationelle mål sammenkoblede i nedenstående skemaer for at tydeliggøre den røde tråd gennem drifts- og plejeplanens dispositioner fra det overordnede til det konkrete niveau.

3.2.1. Militære mål

Det er Forsvarets målsætning at bevarer Halk Skydeterræn som et velfungerende uddannelsessted med mindst de samme muligheder som i dag.

Strategisk	Taktisk	Operationel
Halk Skydeterræn er et af Forsvarets små skydeterræner. Det anvendes primært af enheder garnisoneret i Haderslev og Fredericia. Halk Skydeterræn er betinget nødvendigt for at kunne inddække og sikre de fremtidige uddannelsesbehov for Hæren, Flyvevåbnet og Hjemmeværnet.	Ved indførelse af SAAB materiel vil Halk Skydeterræn blive et mere attraktivt skydeterræn. Enheder ved Hærens Sergentskole i Sønderborg samt Haderslev og Fredericia garnison vil her kunne spare transporttid og dermed også uddannelsestid.	Ingen.

3.2.2. Mål for naturbeskyttelse

Målene for naturbeskyttelse er primært affødt af Natura 2000-planens konkrete målsætning for naturtyper og arter. De opfyldes altovervejende igennem fortsat afgræsning af hele området, dog med justeringer af græsningstryk og græsningstidspunktet, samt udvidelse af eksisterende læhegn for mindske af næringsstofsdeposition fra de omkringliggende landbrugsarealer. Dette vil tilgodese de næringsfattige naturtyper og de tilknyttede arter. Bilag IV-arter tilgodeses igennem ovenstående.

Hvor der i forbindelse med arter er anført "tilstand" af levested inkluderer dette vurdering af målsætningen om at sikre givne arter med individuel hensyntagen til sårbarhed overfor forstyrrelser samt til påvirkning af prædation fra invasive plante- og dyrearter. De taktiske og operationelle mål er grupperet i en rækkestruktur, hvor inddelingen bygger på de projekter, der kendetegner de operationelle mål. Dette er valgt for at give et bedre overblik. Kun arter og naturtyper der er repræsenteret på Halk Skydeterræn er medtaget.

Kæruld på strandengen.

Strategisk	Taktisk	Operationel
Natura 2000 Halk bidrager i videst muligt omfang til sikring af Natura 2000-område Nr. 112's økologiske integritet. Naturtyper og arter skal have en gunstig bevaringsstatus. For naturtyper og for arters levesteder, der er vurderet til naturtilstand I eller II og gunstig prognose skal udviklingen i areal og tilstand være stabil eller i fremgang. For naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til naturtilstand III-V og/eller ugunstig prognose, skal udviklingen i naturtilstand være i fremgang, således at der opnås naturtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed dertil. Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det. For naturtyper og arter uden tilstandsvurderingssystem og/eller med en ukendt prognose er målsætningen gunstig bevaringsstatus.	Samlet for Halk Skydeterræn søges artsindeks for overdrev og strandeng med flere karakteristiske overdrevs- og strandengsarter forøget. 1330 Strandeng søges stabil eller i fremgang. 6230 Surt overdrev sikres en optimal ekstensiv drift og pleje så der skabes fremgang i artsindekset. 2130 Grå/grøn klit sikres fremadrettet en god prognose. Sangsvane skal sikres bedre rastemuligheder og forstyrrelsesgraden søges mindskes. Bjergand, edderfugl, hvinand og toppet skalleslugersikres gode rastemuligheder, så der opnås god status og prognosen forbedres. Rørhøg og havørn har Halk Skydeterræn som et vigtigt fourageringsområde. Der skal sikres bedre fourageringsmuligheder for begge arter i kraft af flere ynglende og rastende fugle på Halk. Klyde, dværgterne, fjordterne og havterne sikres bedre ynglemuligheder ved at forstyrrelsesgraden søges mindsket. Påvirkning af målsatte naturtyper fra invasive plantearter afværges i videst mulige omfang. Prædation fra invasive dyrearter og ræv på målsatte jordrugende fuglearter afværges i videst mulige omfang.	Afsøgning af muligheder for at justere græsningstryk og græsningstidspunkt. Fortsat afgræsning af strandengen, og mulighederne for at forøge græsningstrykket fra 2012, afsøges lokalt. Fortsat afgræsning af overdrev og grå/grøn klit og mulighederne for at formindske græsningstrykket og senere afgræsningstidspunkt fra 2012, afsøges lokalt. Udbygning af læhegn, til 0,8 ha senest 2015. Formindskelse af slid ved at undlade kørsel uden for spor. Fugle sikres mod forstyrrelser ved at afsøge mulighederne for i yngleperioder at lukke strandengene af for publikum og ved mere intensiv afgræsning af strandengene, fra 2012. Rynket rose bekæmpes ved slåning og opgravning. Bekæmpelse af mårhund og mink iværksættes på hele terrænet. Ræv reguleres igennem jagt.
Bilag IV-arter sikres i gunstig bevaringsstatus.	Levevilkår for Bilag IV-arterne/-artgrupperne på hele terrænet bevares og - hvor muligt - forbedres: Krybdyr sikres yngle- og overvintringssted gennem vedligeholdelse af lysåbne arealer. Padde sikres yngle- og rastesteder sikres igennem vedligeholdelse af lysåbne arealer samt ændring af uhensigtsmæssige militære installationer.	Se ovenstående om afgræsning. Etablering af ramper i målskjul, 2012.

3.2.2. Mål for publikumshensyn

Strategisk	Taktisk	Operationel
Halk anvendes rekreativt som udflugtsmål og oplevelsessted for offentligheden under hensyn til militære og naturbeskyttelsesmæssige interesser.	Offentlig adgang til strandengsarealerne søges i fugles yngleperiode begrænset for at tilgodese naturbeskyttelseshensyn.	Udarbejdelse af ny publikumsfolder senest 2013. Opsætning/opdatering af infotavler senest 2013.

4. STATUS

Dette afsnit giver en status med hovedvægt på forhold, der har relevans for Natura 2000 på Halk Skydeterræn ved planperiodens start. Hovedvægten lægges på beskrivelse af tilstanden inden for den del af Natura 2000-områderne, der hører til Halk Skydeterræn, dog således at der sker en afvejning af betydningen af dette i forhold til tilstanden i det øvrige Natura 2000-område. Hertil kommer en status for Bilag IV-arter i terrænet som helhed og for den eksisterende naturpleje i området. Der gives indledningsvis en summarisk beskrivelse af terrænet og dets historie.

Udarbejdelse af dette afsnit bygger på et bredt grundlag af data og information, herunder oplysninger fra ikke mindst den eksisterende drifts- og plejeplan for Halk Skydeterræn, Danmarks Miljødata, Miljøministeriets portal om vand- og naturplaner, Natura 2000-planen for Lillebælt med tilhørende basisanalyser. Hertil kommer værdifuld information fra lokale enkeltpersoner og institutioner, herunder Per Klit fra Amphi Consult, Peer Ravn fra Rana Consult, DOF-Basen og Henrik Bringsøe og Steffen Benkjær fra Fugle og Natur. Hovedparten er publiceret eller på anden måde offentligt tilgængeligt. Der henvises overordnet til drifts- og plejeplanen og i øvrigt til Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes hjemmeside der kan findes via www.forsvaret.dk/fbe. Endelig er der i forbindelse med tillæggets tilblivelse udført et omfattende feltarbejde af Orbicon på Halk.

Halk Skydeterræn ligger på den sydøstlige del af halvøen mellem Lillebælt og Haderslev Fjord. Mod nordøst grænser området op til dyrkede landbrugsarealer på den gode morænejord, og mod syd og vest afgrænses området af Lillebælt. Selve Halk Skydeterræn er på ca. 38 ha og ejes af lodsejerlauget I/S Halk Søndermade, der benytter området til kreaturafgræsning. Det mest karakteristiske landskabselement i området er det store lavvandede Nor, som kun har afløb via en smal tidevandsrende i den nordvestlige del af Noret op mod Hejsager Strand. Noret er omkranset af lavtliggende strandenge på den

vestlige del og græssede overdrevsbakker på den østlige del. Strandengene og overdrevsbakkerne er forbundet via en smal landtange benævnt Revshale – som overvejende er med klitvegetation. Mod nord afgrænses Noret af landbrugsarealer i omdrift. Specielt overdrevsområderne er botanisk meget værdifulde med tusindvis af opret kobjælde – ligesom den på landsplan meget sjældne orkide salep-gøgeurt har et af sine få voksesteder i Jylland her. Ligeledes er der knyttet geologiske og landskabelige interesser til området, da krumoddekomplekset ved Halk er et af de største i Sønderjylland. Geologiske fænomener som nedbrydningskyst, materialevandring udligningskyster og krumoddedannelse kan iagttages. Af kulturhistoriske interesser skal ikke mindst nævnes den meget lange ubrudte græsningshistorie, hvor græsningslaugets protokol kan dokumentere kontinuerlig afgræsning af området i 160 år. Endeligt er der tilknyttet mange rekreative interesser til området, grundet områdets nære beliggenhed til sommerhusområderne ved Hejsager Strand og campingplads ved Halk. Området benyttes dels som udflugtsmål, som hundeluftningsareal – hvilket er meget uheldigt, som badested og havfiskelokalitet. Grundet de stejle kystskrænter er området desuden et populært sted for paraglidning.

Militærhistorisk set har Forsvaret lejet skydeterrænet siden august 1923. I hele perioden har området været anvendt som skydeterræn. I perioden mellem 1923 og

Paraglidning fra overdrevsbakkeme ved Halk.

1964 er der blevet bygget forskellige anlæg som beton-dækninger, opstilling til luftmålsskydning, feltskydebane, skiveskure, opholdskure m.m.

4.1. Ejendomsoversigt og kortgrundlag

Hele Halk og dermed også Halk Skydeterræn er ejet af lodsejerlauget I/S Halk Søndermade, der benytter området som græsningsareal. Da arealet er privatejet er det derfor meget vigtigt at forvaltningen af arealet foretages via en løbende dialog med lodsejerne, og at deres interesser og ideer indarbejdes i planen.

4.1.1. Arealanvendelse

Halk Skydeterræn omfatter 35,7 ha. Fordelingen på arealanvendelsestyper på terrænet fremgår af figur 4-1. Hele skydeterrænet er omfattet af Natura 2000 udpegnen. Det skal bemærkes, at selve Halk Nor ikke er indbefattet i skydeterrænet – til trods for at skydeterrænet omkranser Noret, og det udgør en meget vigtig del af områdets samlede landskabelige indtryk og naturmæssige betydning for udpegningsarterne. Overdrev udgør mere end halvdelen af arealet på Halk Skydeterræn og domineres arealmæssigt af de højtliggende overdrev i

den nordvestlige del af området og på de højtliggende partier på selve krummoddedannelsen. Strandeng udgør cirka 20 % af det samlede areal og er primært at finde på de lavtliggende partier på den østlige del af krummodden. Klitvegetation og strandbred udgør tilsammen cirka 27 % af det samlede areal på 35,7 ha, mens naturtypen sø udgør mindre end 0,1 ha.

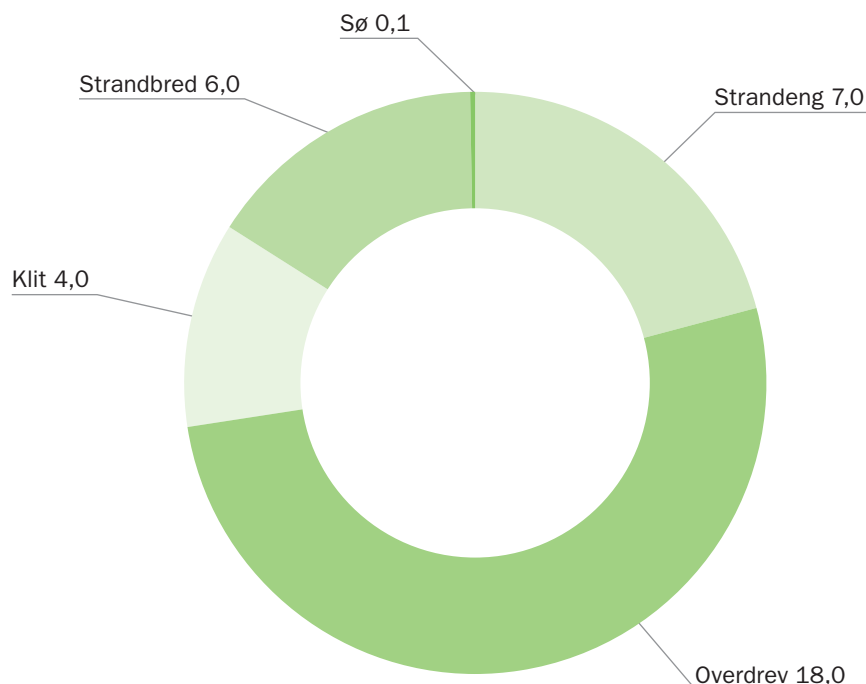
4.1.2. Kortgrundlag og -materiale

Al kortmateriale foreligger centralt og lokalt hos Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste i digital form og opdateres løbende. Dette materiale ligger til grund for udarbejdelse af de kort, der følger plantillægget både som indstik i den trykte version og som bilag til den elektroniske version af tillægget. Der er tale om to korttyper, dels et grundkort som viser status for arealanvendelsen på plantidspunktet (2012). I princippet medtages alt af betydning for drifts- og plejeplanlægningen, herunder administrative bindinger i form udpegninger, fredninger etc. Dette kort anvendes som grundlag for aktivitetskortet, der angiver de delområder, hvor der iværksættes konkrete tiltag. Aktivitetskortet er parallelt til aktivitetsafsnittet (Kapitel 7) udarbejdet for alle plan-

Blåmunke på skråning.

Figur 4-1. Arealanvendelse på hele Halk Skydeterræn 35,7 ha. Tallene angiver areal i hektar.

lagte aktiviteter på terrænet, herunder også de, der hidrører fra den overordnede drifts- og plejeplan. Kortene er forsynet med signaturforklaring samt en angivelse af målestoksforholdet.

4.2. Lovmæssige bindinger og udpegninger

Drifts- og plejeplaner gennemgår alle lovæssige rammer for planlægningen på de enkelte terræner. Nærværende tillæg baseres primært på de forskrifter, der har direkte reference til Natura 2000-planlægningen. De er gennemgået summarisk i tabel 4-1.

4.3. Militæranvendelse

Skydeterrænet anvendes primært til finskydning både for militæret (hjemmeværnet i Vejle, Skrydstrup og sergentstaben) og for politiet i Sønderjylland. Der er i øjeblikket tilladelse til 100 skydedage om året, men aktuelt udnyttes kun cirka 60 dage.

Halk Skydeterræn administreres af Haderslev Kaserne og anvendes, udover til finskydning, også til mindre sprængninger. Skydebaneanlæggene består af en 600 meter langdistanceskydebane, en feltskydebane og en fast sprængningsplads. Der skydes både med håndvåben og tungere våben, og skydningen foretages mellem klokken 7.00 og klokken 18.00. Under skydning er der ikke offentlig adgang til arealerne, og dette markeres ved hejsning af balloner og udstationering af vagt. Sikkerhedsafstanden på søterritoriet er delt op i 2 zoner – hvor zone 2 er markeret med 4 stk. gule spidstønder 4 km fra land, mens zone 2 er markeret med en stage med gult kryds 7 kilometer fra land.

4.4. Naturbeskyttelse

Dette afsnit omhandler kun de emner, der er centrale for tillægget, dvs. forhold vedrørende Natura 2000, Bilag IV-arter, naturforvaltningen samt publikumshensyn. Med

Forskrift	Bindinger i resume
Ramsarkonventionen (1971)	Tilknyttede lande udpeger vådområder af international betydning (Artikel 2).
EF-Fuglebeskyttelsesdirektivet (79/409 EØF).	Medlemsstater udlægger særligt beskyttede områder for fugle arter på Bilag I (Artikel 4.1) og trækfugle (Artikel 4.2).
EU-Habitatdirektivet (92/43 EØF)	Medlemsstater opretter særlige bevaringsområder for naturtyper (Bilag I) og arter (Bilag II) (Artikel 3). Medlemsstater træffer passende foranstaltninger for at undgå forringelse af naturtyperne og levestederne for arterne i de særlige bevaringsområder samt forstyrrelser af de arter, for hvilke områderne er udpeget, for så vidt disse forstyrrelser har betydelige konsekvenser for dette direktivs målsætninger (Artikel 6.2). Planer eller projekter, der kan påvirke et bevaringsområde væsentligt, skal vurderes med hensyn til deres virkninger på lokaliteten under hensyn til bevaringsmålsætningerne for denne (Artikel 6.3). Medlemsstater sikrer streng beskyttelse for visse arter (Bilag IV) (Artikel 12).
Lov om miljømål m.v. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder (Miljømålsloven LBK nr. 932 af 24/09/2009).	Miljøministeren udpeger og iværksætter planlægning for ovennævnte områder, samlet benævnt Natura 2000.
Bekendtgørelse om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter ("Habitatbekendtgørelsen", Bek. nr. 408 af 01/05/2007)	Bevaringsmålsætningen for Natura 2000-områderne er at sikre eller genoprette en gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper, områderne er udpeget for. 246 områder i Danmark udgør Natura 2000. I Danmark er 60 naturtyper, 84 fugle- og 35 øvrige dyrearter samt 12 plantearter relevante for udpegning af Natura 2000. 36 dyrearter samt 7 plantearter (Bilag IV) sikres streng beskyttelse. Halk Skydeterræn indgår i Natura 2000-område nr. 112: Lillebælt (Habitatområde H96 og Fuglebeskyttelsesområde F47), der som udpegningsgrundlag har 28 naturtyper*, 2 arter af snegle*, 1 pattedyrart* og 15 fuglearter*. 3 Bilag IV-arter (2 paddearter og en krybdyrart) er at finde på Halk Skydeterræn.
Bekendtgørelse om administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter for så vidt angår forswarets aktiviteter (Bek. nr. 1458 af 14/12/2010).	Bekendtgørelsen pålægger jf. Habitatdirektivets Artikel 6 Forsvaret at træffe passende foranstaltninger med henblik på at undgå forringelse af beskyttede naturtyper og levesteder for arter samt sikre konsekvensvurdering af nye eller ændrede planer og projekter, der ikke i medfør af anden lovgivning er underlagt krav om forudgående tilladelse og vurdering af aktiviteten. Pålægger desuden Forsvaret streng beskyttelse af Bilag IV-arter.

Tabel 4-1. Lovgivning og bindinger, der ligger til grund for Natura 2000-planlægningen. * kun få af udpegningsnaturtyperne og arterne er repræsenteret på Halk Skydeterræn.

hensyn til en nærmere beskrivelse af øvrige aspekter af naturbeskyttelsen og naturværdierne på Halk Skydeterræn henvises til drifts- og plejeplanen.

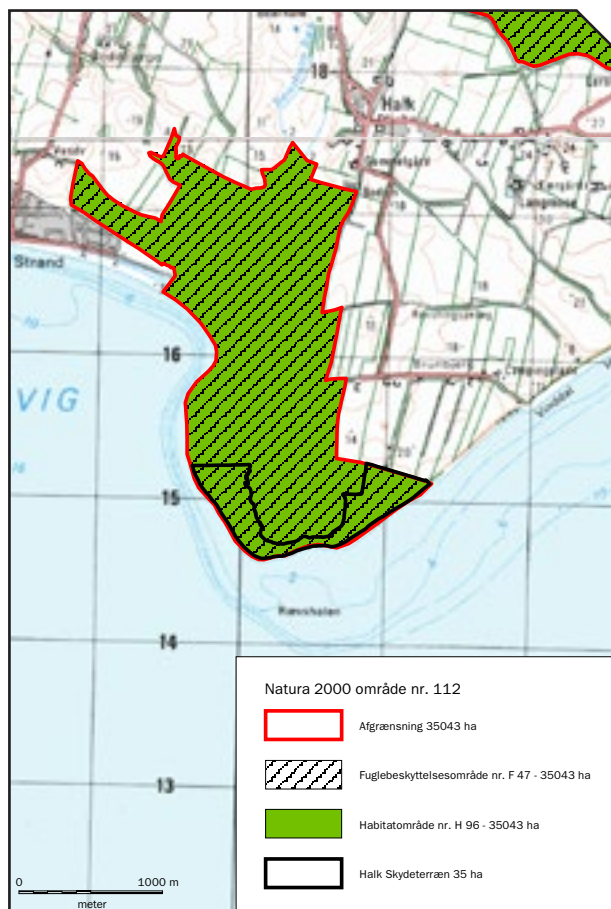
4.4.1. Natura 2000

Natura 2000-område Nr. 112 og Halk Skydeterræn har geografisk set kun et meget lille overlap grundet Natura 2000 områdets meget store udbredelse på i alt 35.043 ha – hvor af langt hovedparten udgøres af Lillebælt. Hele skydeterrænet er omfattet af Natura 2000 udpegningen, og der er derfor tale om et overlap på 35,7 ha. I det følgende beskrives hele Natura 2000-området, her-

under naturtyper og arter, og parallelt hermed den del, som er repræsenteret på Halk Skydeterræn, og som har relevans for en indsats på terrænet.

4.4.1.1. Natura 2000-området

Natura 2000-området og dets naturindhold er nærmere beskrevet i Natura 2000-planen og tilhørende dokumenter (basisanalyse m.v.), der beskriver områdets naturværdier med fokus på de udpegede naturtyper og arter, deres tilstand, bevaringsstatus, trusler m.v. Tilstand skal opfattes som en beskrivelse af det aktuelle naturindhold. Bevaringsstatus for naturtyper og arter er

Figur 4-2. Kortskitse over N 112 og overlappet med Halk Skydeterræn. N 112 = 35.043 ha., Halk Skydeterræn = 35,7 ha og overlap ligeledes = 35,7 ha.

der imod et udtryk for, hvordan tilstanden vil være i fremtiden, hvis der ikke sker ændringer i udnyttelsen og de eksisterende trusler. Bevaringsstatus er således en prognose for arternes og naturtypernes udviklingsretning. Prognosen for de kortlagte naturtyper er bestemt ud fra

deres natur-/skovtilstand og de aktuelle trusler og inddeles i gunstig eller ugunstig prognose. Naturtyper i tilstandsklasse I (høj tilstand) eller II (god tilstand) har en gunstig prognose, hvis det vurderes, at tilstanden også kan opretholdes på langt sigt. For ikke-kortlagte naturtyper og alle arter er prognosen baseret på den bedste, tilgængelige viden. Her benyttes begreberne vurderet gunstig, vurderet ugunstig og ukendt prognose. Trusler er at opfatte som de forhold, der forhindrer naturtyper og arter i at opretholde eller udvikle sig i retning af en gunstig bevarelsesstatus.

Natura 2000-området udgør 35.043 ha og består af habitatområde nr. 96 og fuglebeskyttelsesområde nr. 47. Både habitatområdet og fuglebeskyttelsesområdet er sammenfaldende med natura 2000 afgrænsningen. Natura 2000 området karakteriseres langt overvejende af Lillebælt med tilhørende øer og holme. På trods af at Norene i den sydvestlige del af Natura 2000 området, herunder Halk Nor, med tilhørende strandenge, arealmæssigt kun udgør en meget lille del af det samlede Natura 2000 areal, er de meget vigtige. De fungerer som yngle- og rasteområder for mange af fuglearterne på udpegningsgrundlaget. Af de terrestriske naturtyper på udpegningsgrundlaget udgør de cirka 16 ha overdrev på Halk Skydeterræn en forholdsvis stor del (20,1 %) af det samlede overdrevsareal i Natura 2000 området, som samlet set er på 79,5 ha. Naturtyperne strandeng og grå/grøn klit udgør en væsentlig mindre del i forhold til den samlede mængde af disse to naturtyper i Natura 2000 området, jf. tabel 4-2. Specielt overdrevene på Halk Skydeterræn er derfor meget vigtige i forhold til hele Natura 2000 området og er derudover i god tilstand med mange sjældne arter.

Nummer	Navn	Kortlagt areal (ha) i H96	Kortlagt areal (ha) på Halk Skydeterræn
6230	Surt overdrev	79,2	16
1330	Strandeng	726	7,48
2130	Grå/grøn klit	51	1,56

Tabel 4-2. Arter og naturtyper, der udgør udpegningsgrundlaget for H96, og som er kortlagt på Halk Skydeterræn. Data stammer fra Natura 2000-planen og den tilhørende basisanalyse. Kun arter og naturtyper der forekommer på Halk er medtaget.

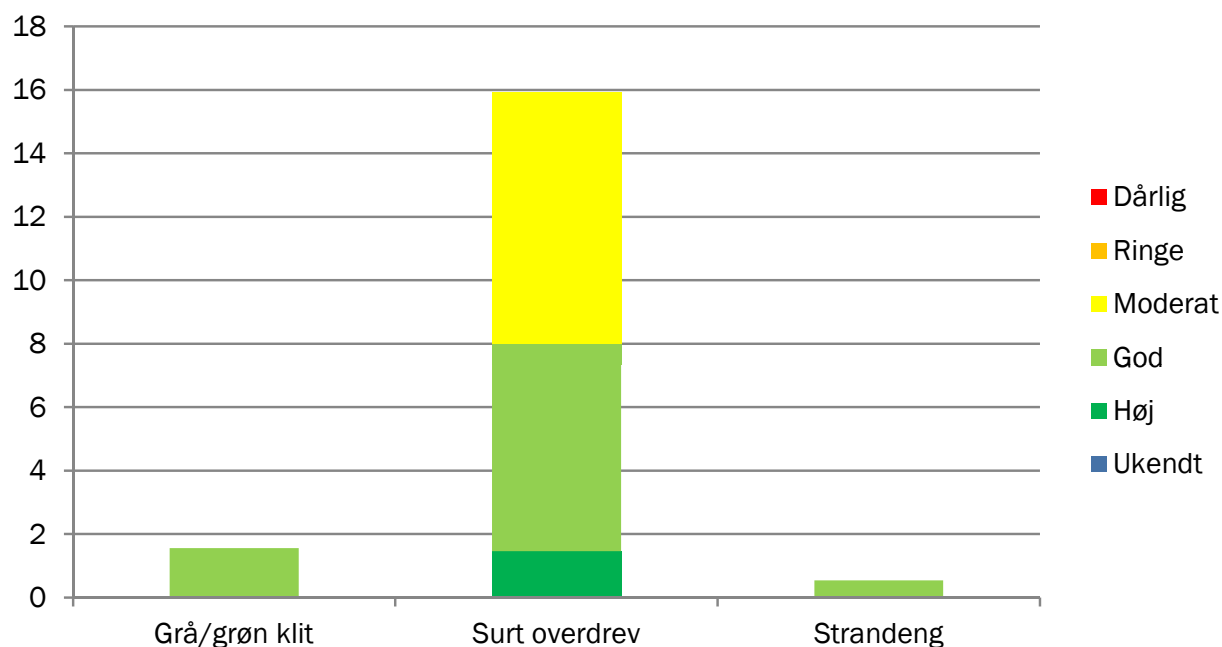
4.4.1.2. Udpegningsgrundlaget

Tabel 4.2 angiver udpegningsgrundlaget for Habitatområde H96. Naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget som ikke forekommer på Halk Skydeterræn er ikke omtalt. Tabel 4-5 angiver tilsvarende, for så vidt angår fuglearter, udpegningsgrundlaget for Fuglebeskyttelsesområde F47, samt den anslåede bestand på Halk. Figur 4-3 angiver areal og tilstand for de naturtyper, der er kortlagt på Halk Skydeterræn. Figur 4-4 angiver tilsvarende den geografiske udbredelse af naturtyperne.

4.4.1.3. Tilstand

Der er tilstandsvurderet ca. 16 hektar surt overdrev på Halk Skydeterræn. Cirka halvdelen af det tilstandsvurderede overdrevsareal er med en naturtilstand i klasse I–II, mens den resterende halvdel er vurderet til naturtilstand III. Naturtilstand I og II opfylder kravet om god bevarings-

Blomstrende salep-gøgeurt på Halk, derudover ses kornet stenbræk og kobjælde sp. billedet er fra foråret 2010.

Figur 4-3. Naturtypernes areal (ha) fordelt på naturtilstanden for Halk Skydeterræns del af Natura 2000-området baseret på tilstandsvurderingen i Natura 2000-planen.

Figur 4-4. Tilstandsklasser (rød = dårlig, orange = ringe, gul = moderat, lysegrøn = god og mørkegrøn = høj ("trafiklysvurdering")), for naturtyper, som er tilstandsvurderet i Halk Skydeterræns del af N112.

tilstand. Naturtilstanden er sammensat af et strukturindeks og et artsindeks, som sammenlagt giver en klassificering af naturtilstanden.

Strukturtilstanden er høj på de tilstandsvurderede sure overdrev, mens artsindekset derimod generelt er lavt, hvilket primært skyldes fraværet af karakteristiske overdrevsarter. Fraværet af karakteristiske overdrevsarter behøver ikke at udelukke forekomsten af sjældne arter. Overdrev med flere sjældne arter kan således godt forekomme, uden at det resulterer i et højt artsindeks. Der er tilstandsvurderet cirka 7,5 ha strandeng på Halk Skydeterræn og hele det tilstandsvurderede strandengs-

areal er med en naturtilstand i klasse I og II, det vil sige i god bevaringstilstand.

Der er kun tilstandsvurderet 1,56 ha af den europæiske naturtype grå/grøn klit - alt sammen med en god bevaringstilstand (naturtilstand II).

4.4.1.4. Prognose

Prognosen er gunstig eller vurderet gunstig for, Miljøministeriet (2011):

- Rørhøg og sangsvane som vurderes at have stabile bestande i Natura 2000 området.

Prognosen er ugunstig eller vurderet ugunstig for, Miljøministeriet (2011):

- Surt overdrev pga. næringsstofbelastning, tilgroning, invasive arter og generel arealreduktion.
- Strandenge pga. næringsstofbelastning, tilgroning, invasive arter og uhensigtsmæssig hydrologi.
- Grå/grøn klit på grund af næringsstofbelastning, invasive arter og tilgroning generelt.
- Bjergand pga. forstyrrelser og reduceret fødegrundlag.
- Edderfugl pga. forstyrrelser og reduceret fødegrundlag.
- Hvinand pga. forstyrrelser og reduceret fødegrundlag.
- Toppet skallesluger pga. forstyrrelser og reduceret fødegrundlag.
- Plettet rørvagtel pga. forstyrrelser, afvanding af enge og moser og uhensigtsmæssig rørhøst.
- Klyde pga. forstyrrelser, prædation, og tilgroning af voksesteder.
- Brushane pga. forstyrrelser, prædation og tilgroning af voksesteder.
- Fjordterne pga. forstyrrelser, prædation og reduceret fødegrundlag.
- Dværgterne pga. forstyrrelser, prædation og reduceret fødegrundlag.
- Havterne pga. forstyrrelser, prædation og reduceret fødegrundlag.
- Mosehornugle pga. forstyrrelser, prædation og tilgroning af voksesteder.

Prognosen er ukendt for:

- Havørn pga. manglende kortlægning.
- Engsnarre pga. manglende kortlægning.

Art	Kriterium	Bestand F47	Bestand Halk
Sangsvane	T	466 T	435 T
Bjergand	T	100 T	170 T*
Edderfugl	T	22.025 T	4200 T
Hvinand	T	1268 T	398 T
Toppet skallesluger	T	764 T	59 T / 3 Y
Havørn	Y	0 par Y	0 Y
Rørhøg	Y	7-9 par Y	1 Y** / 2 T
Engsnarre	Y	0 par Y	0 Y
Plette rørvagtel	Y	0-1 par Y	0
Klyde	Y	12-15 par Y	12 Y
Brushane	Y	0 par Y	0
Fjordterne	Y	15-25 par Y	2 Y
Dværgterne	Y	2-3 par Y	2 Y
Havterne	Y	130-140 par Y	70 Y
Mosehornugle	Y	0-1 par Y	0

Tabel 4-5. Fuglearter, der udgør udpegningsgrundlaget for F47. Y= ynglende fugle og T = trækkende fugle. *) data fra F47, stammer fra primært fra NOVANA-undersøgelserne, mens data fra Halk primært er data fra Dansk Ornitologisk Forening indsamlet af lokale ornitologer. Der kan derfor godt være observeret flere fugle på Halk end i hele F47.

**) angiver, at der ikke er redested på Halk Skydeterræn, men at terrænet fungerer som et vigtigt fourageringsområde. Data stammer fra basisanalysen for Natura 2000-planen og for forekomster på Halk fra Dansk Ornitologis Forening (data fra de sidste 10 år). De anførte værdier for Halk er det højeste antal observeret i 10 års perioden. Fugle der udviser yngleadfærd er også medtaget som ynglefugle. (Fyns Amt 2006, dofbasen 2011).

4.4.1.5. Trusler

Truslerne for områdets habitatnatur er overordnet set næringsstofbelastning, der påvirker de næringsfattige naturtyper på Halk. Næringsstofbelastningen kommer hovedsageligt fra atmosfærisk deposition og i mindre grad fra de nærtliggende landbrugsarealer. Tilgroning er ikke et problem for Halk Skydeterræn, der grundet den kontinuerlige afgræsning fremstår meget åbent, hvor vedplanter kun er repræsenteret i form af få enkeltstående tjørn. Forekomsten af invasive arter er endnu ikke problematisk, da den invasive art rynket rose kun er konstateret meget få steder på skydeterrænet. Mårhund er forekommende i lokalområdet og prædation fra ræv vurderes ligeledes at kunne udgøre en trussel for yngle-succesen for fuglearter på udpegningsgrundlaget. Halk

Skydeterræn er åbent for offentligheden og er et meget benyttet hundeluftningsområde, hvor hundene for lov til at løbe frit, på trods af at der ved indgangen er skiltet med at hunde skal føres i snor. Løse hunde skaber meget stor forstyrrelse for fuglearterne på udpegningsgrundlaget, og det vurderes at være en stor trussel.

4.4.1.6. De vigtigste Natura 2000-temaer på Halk Skydeterræn

I forhold til en indsats for at nå Natura 2000-målene på Halk Skydeterræn er de vigtigste temaer:

Surt overdrev er den vigtigste naturtype. Naturtilstands-klassen er god på cirka halvdelen af arealet og i klasse III på den resterende del. Halk Skydeterræn har en væsentlig og betydende del af habitatområdets samlede

overdrevsareal med 18 hektar ud af et samlet overdrevsareal på cirka 80 hektar beliggende på skydeterrænet. Overdrevsarealerne på Halk Skydeterræn er ikke meget artsrige, men dog med flere karakteristiske overdrevsarter. Derudover er der en lang kontinuerlig græsningshistorie på skydeterrænet, hvilket er medvirkende til det generelt meget høje strukturindeks for de kortlagte overdrevsarealer. Samtidig er overdrevet voksested for plantearter som på landsplan er sjældne herunder opret kobjælde og salep-gøgeurt.

Strandeng er udbredt i hele Natura 2000 område nr. 112. På Halk Skydeterræn er strandenge den næstmest udbredte naturtype og er desuden yngle- og rastested for de fleste af de fuglearter, som fuglebeskyttelsesområdet er udpeget for. En god naturtilstand på strandengene har derfor stor betydning for bevaringsstatus for disse fuglearter og prioriteres ligeledes højt. Truslerne mod strandengen er primært tilgroning.

Grå/grøn klit udgør kun en meget lille del af skydeterrænet, men naturtypen er essentiel for flere af arterne på habitatdirektivets Bilag IV og er derfor, trods deres beskudne udstrækning, meget vigtige for disse strengt beskyttede arters mulighed for at leve i området. Truslen mod naturtypen er primært tilgroning og invasive arter.

Sø udgør kun 0,1 ha af de samlede 35,7 ha, men disse beskudne 0,1 ha er ynglested for strandtudse, som er omfattet af habitatdirektivets Bilag IV.

Arter omfatter frem for alt de fuglearter, som har strandengene som ynglested og rasteområde. Den helt centrale trussel mod disse fuglearter er forstyrrelse. Tilgroning af strandengene udgør ikke nogen trussel på Halk Skydeterræn, da de afgræsses og vegetationen er uden opvækst af vedplanter og tagrør. Vegetationen kunne dog med fordel være kortere, da det ville fremme de fødemulighederne for de rastende fugle. Derimod udgør tilgroning en klar trussel på mange af de andre

Ny vedplanteopvækst holdes effektivt nede af græssende kreaturer.

strandenge i habitatområdet. Samtidig er strandengene og selve Noret et vigtigt område for havørn, som ofte fouragerer i og omkring Halk Nor.

Tilstand, bevaringsstatus (prognose) og trusler for hvert enkelt element i udpegningsgrundlaget, der er repræsenteret på Halk Skydeterræn, er gennemgået i bilag 1, der ligeledes resumerer Natura 2000-planens mål og virkemidler og oplister aktiviteter på Halk Skydeterræn i planperioden.

4.4.2. Bilag IV arter på Halk Skydeterræn

EU's habitatdirektiv foreskriver særlig beskyttelse af en række plante- og dyrearter (Artikel 12 og Bilag IV). Denne indsats skal ske generelt dvs. såvel indenfor som udenfor Natura 2000-områderne. Til gengæld er der ikke som for udpegningsgrundlaget for Natura 2000 krav om, at der skal ske en aktiv indsats, blot må aktiviteter ikke være i modstrid med målsætning om sikring af gunstig bevarelsesstatus for disse arter.

De danske Bilag IV-arter har vidt forskellig udbredelse. Kortlægning foregår løbende under Det Nationale program for Overvågning af Vandmiljøet og Naturen (NOVANA). Der foreligger desuden en række relevante publikationer, ligesom Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste har foretaget egne registreringer. Det konkluderes, at Forsvaret på Halk Skydeterræn har et særligt ansvar i forhold til arter af padder og markfirben. Forvaltning af Bilag IV-arter er i vid udstrækning indarbejdet i de generelle retningslinjer, som Forsvaret arbejder efter.

For Halk Skydeterræn er det primært padder og markfirben, der har relevans i forvaltningen. Det følgende er en gennemgang af relevante arter og artsgrupper.

4.4.2.1. Markfirben

Markfirben er vidt udbredt i Danmark, herunder også på selve Halk Skydeterræn hvor den tidligere er blevet registreret. Arten er sårbar som følge af bestandsopsplitning

Opret kobjælde i blomst på overdrevspartierne på Revshale.

Myretuer af den gule engmyre på strandengen.

og isolering. Markfirben er varmeelskende og afhængig af soleksponerede sydvendte skrænter og skråninger med forholdsvis let, veldrænet jord, hvori æggene lægges. De samme lokaliteter anvendes også ofte til vintervale. Der er på Halk Skydeterræn flere partier med løs sandet jord, primært i klitvegetationen og på den sydvendte skrænt ned mod stranden, men også enkelte steder på overdrevene hvor kreaturerne har slidt huller i vegetationen.

4.4.2.2. Stor vandsalamander

Stor vandsalamander findes i praktisk taget hele Danmark, men er mest almindelig i områder med lidt bedre jorde. Stor vandsalamander er således udbredt i lokalområdet, men selve skydeterrænet vurderes ikke at være egnet som levested for arten. Stor vandsalamander kan kun yngle i helt ferskt vand, og selv få promille salt i et vandhul er nok til at arten ikke kan benytte vandhullet som yngleområde. Rasteområdet er ofte meget tæt på ynglevandhullerne og må gerne være med

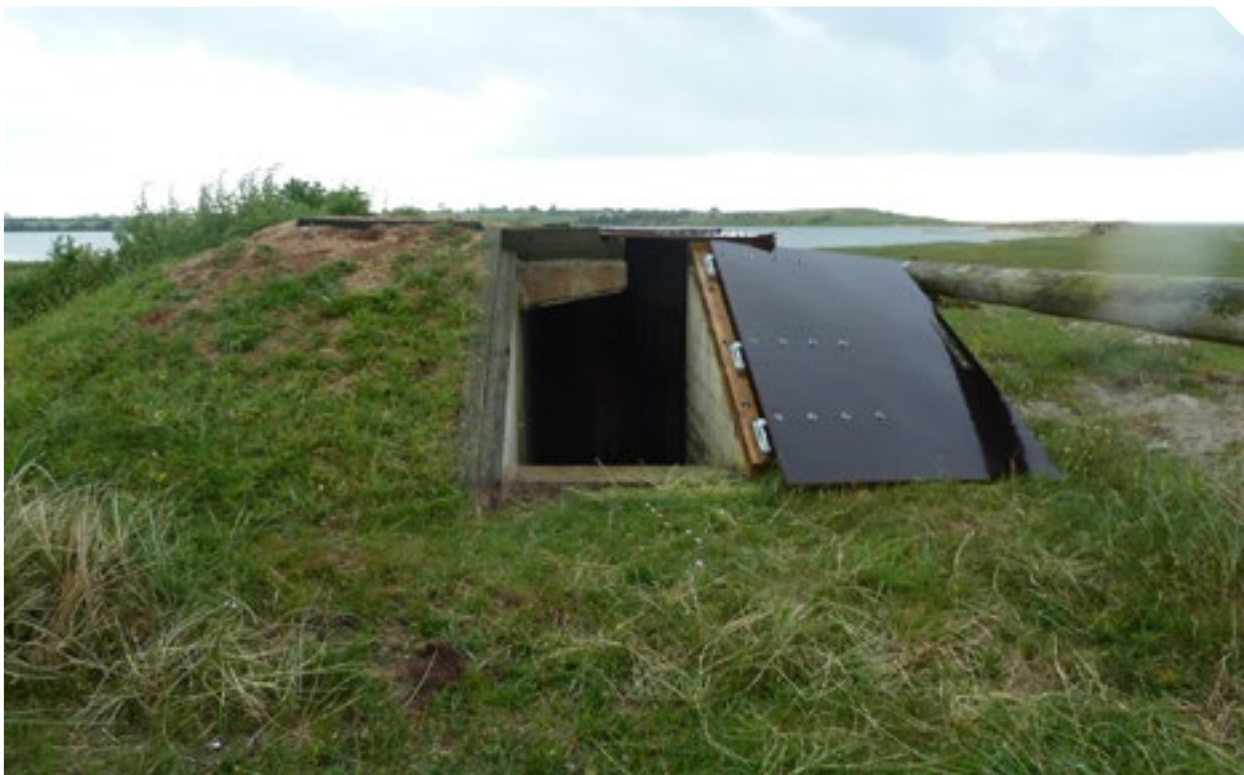
rimelig tæt vegetation samt gode skjule og rastesteder, f.eks. dødt ved, stor sten m.m. Disse forhold er ikke til stede på skydeterrænet.

4.4.2.3. Løvfrø

Løvfrø har sin hovedudbredelse i den østlige del af Sønderjylland, på Als, på Lolland og Falster, Bornholm og på Sydsjælland. Den er kendt flere steder i Haderslev Kommune, men alle de kendte lokaliteter er indlandslokaliteter og ingen af lokaliteterne er i umiddelbar nærhed af skydeterrænet. Arten foretrækker næringsrige områder med tæt buske og trævegetation som rasteområde, og lavvandede, lysåbne og gerne temporære vandhuller som ynglehabitat. Halk vurderes ikke at være egnet som habitat for løvfrø, primært på grund af manglen af egnede rasteområder.

4.4.2.4. Spidssnudet frø

Spidssnudet frø er vidt udbredt i hele Danmark og er også kendt Halk Skydeterræn, omend den ikke er meget ud-

De voksne individer af strandtudse søger ned i målgraven og kan ikke komme op igen.

bredt. Spidssnudet frø tåler en vis grad af saltholdighed i ynglevandhullerne, og det er muligt, at den yngler i de små søer på skydeterrænet, der kun er lidt salte. Men skydeterrænet vurderes generelt ikke at være et godt leveområde for arten, der foretrækker større sammenhængende mose- og engområder med egnede ynglevandhuller.

4.4.2.5. Strandtudse

Strandtudse er meget udbredt på Halk, der fremstår som et meget velegnet habitat for arten. Strandtudse yngler gerne i temporære vandhuller på afgræssede strandenge, og den tåler op til 10 promille salt i ynglevandhullerne. Rasteområdet er gerne klitformationer og strandenge med meget lav vegetation, som er en udbredt naturtype på skydeterrænet. Bestanden er dog truet, da de voksne individer søger ind i skydeskjulet med måltavlerne og kan ikke komme op igen. Det er meget vigtigt at få løst dette problem.

4.4.2.6. Insekter og planter

Der er ikke fund af insekter og planter, der sandsynliggør tilstedeværelsen af Bilag IV-arter på Halk Skydeter-

ræn. Der er dog mange myretuer af den gule engmyre på strandengen. Forekomsten af denne art indikerer god naturtilstand på strandengene, og arten er helt afhængig af fortsat afgræsning af området.

4.4.2.7. Invasive plantearter

Rynket rose findes sporadisk flere steder på terrænet, primært i klitvegetationen på Revshale. Der er endnu kun tale om små enkelte bestande, og det anses for realistisk og overkommeligt at bekæmpe rynket rose ved opgravning og/eller slåning. Det er påkrævet, at der bliver gjort en hurtig indsats, da denne invasive art ellers vil kunne brede sig ud i terrænet, som er et ideelt voksested for arten.

4.4.2.8. Invasive dyrearter og prædation

Der er ikke fundet spor af mink i tilknytning til skydeter-rænet, men det må formodes at denne invasive dyreart er tilstede i området, da den er meget udbredt på landsplan og efterhånden må betragtes som naturaliseret i Danmark. Det samme gælder mårhund, som er ubredt i det meste af Sønderjylland. Der er ikke fundet spor af

Spredt opvækst af rynket rose på Revshale.

Spor efter hund langs kanten af Halk Nor.

mårhund, men den formodes at være til stede i lokalområdet. Begge arter anses for en potentiel trussel særligt for områdets jordrugende fugle. Ikke mindst i forhold til målsætningen om gunstig bevaringsstatus for udpegningsarterne klyde, dværgterne, havterne og fjordterne er det afgørende, at der på sigt planlægges en strategi til at reducere prædation fra disse invasive arter.

Det formodes ligeledes, at der er ræve på skydeterrænet, men det har været vanskeligt at registrere spor af denne art, da der alle steder er aftryk af hundepoter, og disse ligner fodaftrykkene fra ræv meget. I den nuværende situation på skydeterrænet formodes det, at forstyrrelser og evt. prædation fra hunde er det altoverskyggende problem, og at det er en af hovedårsagen til det forholdsvis beskedne antal observerede jordrugende fugle på stranden. Udover at være en trussel mod de jordrugende fugle

er løse hunde også et problem med hensyn til forstyrrelser af rastende fuglearter. Såfremt antallet af løse hunde begrænses stærkt, vil prædationen fra mink, mårhund og ræv sandsynligvis få større betydning. Der foreligger en forvaltningsplan for mårhund Miljøministeriet, Skov og Naturstyrelsen (2010), og der er liberale regler for regulering af både denne art og mink. For ræv er der ligeledes gode muligheder for regulering uden forudgående tilladelse, ligesom der vil være muligheder for at opnå tilladelse til særlige reguleringsprogrammer i forbindelse med gennemførelse af planlægningen i forhold til de prioriterede fuglearter.

4.5. Publikumshensyn

Halk Skydeterræn kan anvendes af lokale og udefrakommende besøgende både i form af uorganiseret brug, under de generelle regler for offentlig adgang, og til mere organiserede aktiviteter.

4.5.1. Offentlig adgang

Grundreglen er som på Forsvarets øvrige terræner, at offentlighedens adgang skal tilgodeses, når hensynet til sikkerhed samt uddannelses- og øvelsesvirksomhed tillader det. Det betyder, at når der ikke foregår militær aktivitet på arealet, typisk i weekender og om aftenen, men også i store dele af sommerhalvåret, er arealet åbent for publikum efter de retningslinjer, der fremgår af drifts- og plejeplanen og ordensreglementet, der er placeret ved indfaldsveje til terrænet.

Der er adgang til hele terrænet, og dette benyttes i vidt omfang. Stedet er populært, og det benyttes af folk, som bare skal ud og gå en tur og som hundeluftningsareal, men også som et sted hvor man kan tage ud og bade, fiske og dyrke paraglidning. Specielt i weekenderne er området meget benyttet. Der er gode adgangs-

muligheder via vejen ned til skydebanen, men også via en stente på stranden i det østlige hjørne. Herfra er der kun få hundrede meter til Halk Camping. Der er ingen afmærkede stier i området, og hele området afgrænses af kreaturer, og hunde skal således føre i snor, hvilket langt fra respekteres af alle.

4.5.2. Formidling

Der er ikke opsat informationstavler, udover dem som oplyser om adgangsreglerne i forhold til den militære aktivitet. Der forefindes desuden ikke noget foldermateriale om Halk Skydeterræn.

4.5.3. Organiseret brug

Aktiviteter, ud over de generelle muligheder for offentlig adgang, styres af den lokale administration. Der henvises her til Lokalstøtteelementet på stedet.

Adgangsvejen til Halk Skydeterræn.

5. ANALYSE

Dette afsnit indeholder en emneopdelt diskussion af, hvordan indsatsprogrammet for Natura 2000-planperioden på en hensigtsmæssig og velafvejet måde kan tilgodese de opstillede målsætninger samt en prioritering af ressourcer i forhold til en indsats mod de trusler, der er identificeret for naturtyper og arter. Det indledes med en evaluering af betydningen af indsatsen af den eksisterende under drifts- og plejeplan. Afsnittet svarer til afvejningsafsnittet i de oprindelige drifts- og plejeplaner.

5.1. Evaluering af gennemført og igangværende plejes betydning for Natura 2000

Opfyldelse af en række af de målsætninger, der opstilles i Natura 2000-planlægningen, er igangsat via den foreliggende drifts- og plejeplan. Planen er udmøntet igennem en række retningslinjer, der retter sig mod pleje af følgende naturtyper: Overdrev, strandeng og klitvegetationen. Planen omhandler desuden retningslinjer for offentlig adgang. Tabel 5-1 angiver den igangværende pleje på hele terrænet, hvor der for hver aktivitet gives en afvejning af betydningen af gennemførte eller igangværende aktiviteter for Natura 2000-målopfyldelsen

samt betydningen for Bilag IV-arter. Alle tiltagene skal gennemføres indenfor en 2-årig periode og det er således ikke aktuelt at opdele indsatsen i forskellige prioriter med hver deres tidshorisont. Tiltagene er alle af begrænset omfang, og kan derfor relativt let gennemføres.

5.2. Analyse af ny indsats

Der henvises her til udpegningsgrundlaget og trusselsvurderinger samt grupper af Bilag IV-arter. På basis heraf synes der at være følgende temaer, der påkræver en særlig analyse, når det gælder Halk skydeterræns bidrag til målopfyldelsen:

Tiltag	Status og betydning for Natura 2000 og Bilag IV arter
Græsning af strandeng mod vest.	Stor betydning for naturtypen. Kan med fordel afgræsses lidt hårdere end tilfældet er på nuværende tidspunkt. Har desuden stor betydning for Bilag IV-arter (strandtudse) og for de ynglende og rastende fugle.
Græsning af overdrev mod øst.	Stor betydning for naturtypen. Det vurderes at der på nuværende tidspunkt afgræsses lidt for hårdt og lidt for tidligt – specielt på overdrevsbakkerne. Ydermere har græsningstrykket betydning for markfirben.
Formindskelse af slid på naturtypen grå/grøn klit.	Stor betydning for naturtypen. Kørsel skal begrænses til tvangsporet, hvilket også fremgår af den eksisterende drifts- og plejeplan.
Forstyrrelser.	Formindskelse af forstyrrelser vurderes at have en stor positiv betydning for fuglearterne på udpegningsgrundlaget. Jævnfør den eksisterende drifts- og plejeplan skal kørsel i perioden 15. april – 15. juli begrænses mest muligt.

Tabel 5-1. Planlagt og igangværende pleje jf. den eksisterende drifts- og plejeplan evalueret i forhold til Natura 2000-forpligtelserne og sikring af Bilag IV-arter.

Strandmandstro står tilbage på et meget tætgræsset overdrevsparti på Halk.

Tilførsel af næringsstoffer til de naturtyper, der udgør udpegningsgrundlaget, og som er at finde på Halk Skydeterræn, har igennem det seneste århundrede været genstand for omfattende påvirkning og ødelæggelse i form af opdyrkning, manglende afgræsning, næringsstofstilledning og for strandengenes tilfælde også udbygning af sommerhusområder.

Næringsstofstilledning er et generelt problem i Danmark, da det årlige atmosfæriske nedfald af kvælstof overstiger flere af de næringsfattige naturtypers tålegrænse – herunder omfattet overdrevene på Halk. Det atmosfæriske nedfald udgøres dels af den mere diffuse desposition, men også af den direkte deposition fra de omkringliggende landbrugsarealer. En reduktion af den diffuse deposition ligger uden for dette plejetillægs muligheder, men den direkte atmosfæriske deposition kan mindskes ved at udvide bredden af det læhegn, som adskiller de højtliggende overdrevsområder fra de tilgrænsende landbrugsarealer. Brede

læhegn fungerer som skovbryn og kan opfange en del af den direkte atmosfæriske deposition. Samtidig vil et bredere læhegn give mulighed for flere ynglende småfugle.

Strandengene modtager udover atmosfærisk deposition desuden næringsstoffer, når engene oversvømmes både af vand fra Noret og fra Lillebælt ved højvande. Mange af de dyrkede arealer i oplandet afvander til Noret, og en begrænsning af tilførslen af næringsstoffer til Noret skal findes i vandplanernes virkemidler. Der fjernes en del næringsstoffer fra Noret via forekomsterne af blåmuslinger. Disse optager en del af det tilførte kvælstof og fosfor. Samtidig er blåmuslingerne en vigtig fødekilde for de rastende edderfugle, og en god vandkvalitet i Noret er derfor vigtig.

Udover at mindske tilførslen af næringsstoffer til arealerne på Halk er fortsat afgræsning af arealerne en effektiv måde at fraføre næringsstoffer fra området. I kraft

Vegetationen på strandengen fremstår forholdsvis høj og kunne med fordel afgræsses hårdere.

af dyrenes tilvækst af muskelmasse bliver der fjernet en anelig mængde næringsstoffer. En forudsætning for dette er, at der ikke løbende tilskudsføres mens dyrene er på græs.

5.2.1. Græsningstryk og tilgroning

Tilgroning med vedplanter m.v. er anført som trussel for en stor del af de naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget. Tilgroning er ikke et problem på Halk Skydeterræn, da overdrevsarealerne og strandengene på grund af den lange ubrudte græsningshistorie fremstår åbne og praktisk taget i god plejetilstand. Fortsat afgræsning er helt central for de udpegede naturtyper på skydeterrænet.

Græsningstrykket og græsningstidspunktet kan med fordel tilpasses de forskellige naturtyper, som er på skydeterrænet. En tilpasning som også af Skov- og Naturstyrelsen er foreslået i den eksisterende drifts- og plejeplan. De sure overdrevsarealer har generelt en

god naturtilstand, men dette skyldes hovedsagligt et højt strukturindeks, mens artsindekset på 90 % af det kortlagte areal er vurderet til artsklasse III og IV. Det forholdsvis lave artsindeks spænder dog over store variationer.

Græsningstrykket på hele det afgræssede areal ved Halk, hvilket i alt 67 ha, er på 34 stk. ungkreaturer, hvilket svarer til et græsningstryk på 0,5 dyr/ha. Der afgræsses fra den 10. maj til den 15. oktober. En så tidlig afgræsning er problematisk for flere af overdrevsarterne, ikke mindst for forekomsten af salep-gøgeurterne. Frøene af disse modnes ikke før i starten af juni, og det er blevet observeret, at flere af gøgeurterne er blevet bidt ned, inden de når at kaste deres frø. Samtidig er der stor dominans af græsser på overdrevet og en mindre andel af tokimbladede urter. Dette kan indikere, at de karakteristiske overdrevsplanter ikke når at kaste deres frø, før de afbides. En undtagelse er den meget store forekomst af nikkende og opret kobjælde, som øjen-

synligt ikke ædes af kreaturerne, samt strandmandstro som formodes at være for stikkende til, at den ædes. Man kan med fordel vente med at begynde afgræsningen af de højtliggende overdrevspartier øst for Noret til efter den 15. juni. Det vurderes, at det vil fremme en mere artsrig overdrevsvegetation med en højere andel af de tokimbladede urter.

Græsningstrykket på strandengene vurderes til gengæld at være en anelse for lille. Vegetationen fremstår rimelig høj og med stor dominans af græsser. De jordrugende fugle på udpegningsgrundlaget fremmes generelt ved en noget lavere vegetation. Specielt vigtigt er en lav vegetationshøjde, når fuglene ankommer til biotopen om foråret. Ligeledes trives den gule engmyre bedst ved lavere vegetationshøjde.

Det anbefales derfor at inddele Halk i to græsningsfolde således, at græsningstrykket og græsningstidspunktet kan reguleres forskelligt på henholdsvis de

østlige højtliggende overdrevspartier og de vestlige lavtliggende strandengsarealer. Ved etablering af to græsningsfolde vil det være påkrævet at etablere et vandingssted for kreaturerne på strandengen, da der på nuværende tidspunkt kun er vandingssted ved lågen ved indgangsvejen.

5.2.2. Kørsel og slitage på naturtypen grå/grøn klit

Slitage grundet kørsel vurderes at være en trussel mod naturtypen grå/grøn klit. Vegetationen på denne naturtype er ofte sparsom og vokser som oftest direkte på sandet. Slitage fra køretøjer kan derfor nemt slide hul i vegetationsdækket og evt. give anledning til sandflugt. Problemet er størst på selve Revshale, hvor der tydeligvis foregår kørsel i klitterne. Specielt her udgør slitagen et problem og kan potentielt true hele området, da et gennembrud af klitrækken vil ødelægge hele Noret. De blottede sandflader gavner dog markfirben, som lægger deres æg i det solbeskinnede løse sand.

5.2.3. Forstyrrelser

Forstyrrelser fra offentlig adgang og andre aktiviteter er angivet som en trussel for hovedparten af både de ynglende og de rastende fuglearter på udpegningsgrundlaget. Adgangen til Forsvarets arealer skal tilgodeses, når hensynet til sikkerheden samt uddannelses- og øvelsesvirksomhed tillader det (FBE 2011g). Dette har givet anledning til en generel åbning af adgangsmulighederne, hvilket imidlertid skal vurderes i forhold til naturbeskyttelsen, herunder Natura 2000-planlægningen.

Offentligheden har generelt adgang til hele Halk Skydeterræn, når der ikke foregår skydning i området. Dog med undtagelse af det indhegnede lejrområde. Information om skydning fremgår af skiltningen ved indfaldsvejen og ved lågen til selve området.

Der er ikke markerede stier eller andre publikumsorienterede faciliteter, men hele Halk Skydeterræn fremstår meget åbent og overskueligt, og fladefærdsel på hele området er derfor udbredt. Området benyttes til mange forskellige aktiviteter, fra den stille gåtur, til badning, lystfiskeri, hundeluftning og paraglidning. Da området ligger forholdsvis tæt på Haderslev, og i umiddelbar nærhed til Halk Camping, er det meget benyttet.

Det er en væsentlig konsekvens af forpligtelserne i Natura 2000, at forstyrrelser ikke må forhindre opnåelse af gunstig bevarelsesstatus for f.eks. pattedyr- og fuglearter. Dette skal ikke mindst ses i sammenhæng med, at der netop for at sikre egnede levesteder i hele Natura 2000 området gennemføres omfattende pleje, f.eks. rydning af opvækst, græsning m.m. En hensigtsmæssig afvejning tilsiger derfor en begrænsning af offentlighedens adgang såvel tids- som stedsmæssigt til et niveau, hvor forstyrrelser ikke i væsentligt omfang forringer arternes udnyttelse af området.

På Halk Skydeterræn er det særligt de jordrugende fuglearter, der er sårbare. De 3 arter af terner er et godt eksempel herpå. Forstyrrelserne fra færdsel – herunder primært færdslen med løse hunde – er mest problematisk på strandengsarealerne og på Revshale, mens færdslen på de østlige overdrevsbakker ikke

vurderes til at skabe nævneværdige forstyrrelser for fuglearterne på udpegningsgrundlaget, da habitatet her ikke er velegnet som yngle- og rastested for disse arter. Regulering af færdsel skal derfor rettes mod strandengsarealerne og Revshale. Disse lavtliggende områder anbefales helt lukket for færdsel i perioden 15. april – 15. juli.

5.2.4. Invasive arter m.v.

Der er konstateret enkelte bestande af den invasive art rynket rose. De små bestande er næsten udelukkende forekommende i klitrækkerne på Revshale og vurderes i alt at udgøre et areal på mindre end 500 m², og der er således endnu kun tale om spredte forekomster. Forebyggelse og bekæmpelse af invasive plantearter er overordnet reguleret af (FBE 2011e) og udmøntes på det enkelte terræn igennem drifts- og plejeplanerne. Forekomsten af rynket rose er ikke nævnt i den eksisterende drifts- og plejeplan for Halk Skydeterræn, og det formodes, at arten er indvandret inden for de sidste 10 år. Bekæmpelse af rynket rose er således stadig en meget overkommelig opgave, men der bør snarest muligt iværksættes en aktiv indsats for bekæmpelse af arten i form af opgravning og/eller slåning.

Det er sandsynligt, at der er mink omkring Halk Nor, hvilket er en forhindring for at opnå ynglende bestande af jordrugende fuglearter. Ligeledes må det formodes, at mårhund enten er i området eller vil indfinde sig i nær fremtid. Det vurderes, at prædation fra disse arter udgør en væsentlig mindre trussel mod de jordrugende fugle end forstyrrelserne og evt. prædation fra løse hunde.

Der foreligger ingen oplysninger om udbredelsen af ræv på Halk Skydeterræn, men det formodes, at arten er almindeligt forekommende i lokalområdet. Det er erfaringen fra tilsvarende områder, bl.a. Tøndermarsken, at ræv udgør en vigtig prædationskilde i forhold til jordrugende arter. Der kan således være behov for en regulering af rævebestanden i nærområdet, men de positive effekter af et færdselsforbud på strandengene og Revshale bør først undersøges og evalueres, før en aktiv bekæmpelsesindsats af ræv iværksættes.

5.2.5. Bilag IV-arter

Halk Skydeterræn spiller en direkte rolle for flere Bilag IV-arter, herunder spidssnudet frø, markfirben og ikke mindst strandtudse. Da Halk Skydeterræn praktisk taget henligger i god naturtilstand, vurderes det ikke, at de ovenfornævnte plejetiltag vil have stor positiv effekt på bestandsstørrelsen af de 3 bilag IV arter. Halk Skydeterræn er kun vurderet som et middelmådigt habitat for spidssnudet frø, mens det vurderes som rimeligt for markfirben og perfekt for strandtudse. For at øge bestandsstørrelsen af markfirben skal der være flere blottede sandflader og partier med højere vegetation, som de voksne dyr kan søge tilflugt under. Dette vil dog være en stor trussel mod habitatnatur-

typerne og kan derfor ikke anbefales. Halk Skydeterræn er et perfekt habitat for strandtudse med en god kombination af græssede strandenge, mindre vandhuller og klitter, hvor de voksne individer kan grave sig ned om dagen. Den største trussel mod bestanden i området udgøres af betongraven i skydeskjulet, hvor de voksne individer falder ned, når de søger ind i skjulet. Når de først falder ned i betongraven, kan de ikke komme op, og dør derfor af sult. Det vurderes, at denne effektive "paddefælde" udgør en væsentlig trussel mod forekomsten af denne bilag IV-art på skydeterrænet. Problemet kan umiddelbart løses meget enkelt ved etablering af en sliske, både op fra betongraven og op fra selve målskjulet.

6. MODELLER

Dette afsnit giver en konkret beskrivelse af de typiske behandlingsmodeller, der planlægges for Halk Skydeterræn med henblik på at tilgodese den konkrete målsætning, der er opstillet i planen. Modellerne giver baggrunden for de aktiviteter, der opstilles i næste afsnit, og kan anskues som en værktøjskasse. Rammerne og vilkårene for tiltagene er i en række tilfælde beskrevet i Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes generelle retningslinjer for arealdrift og -pleje. Der henvises til disse.

Mange aktiviteter går igen fra areal til areal, og i øvrigt fra terræn til terræn. Derfor er det hensigtsmæssigt at samle de overordnede beskrivelser af identiske typer af aktiviteter, også kaldet "modeller". Samlet fungerer modellerne således som en værktøjskasse for beskrivelsen af de konkrete aktiviteter, der fremgår af det følgende afsnit og som henfører aktivitetstyperne til de enkelte delarealer. Her er det i nogle tilfælde tilstrækkeligt alene at henvise til en model, men i de fleste tilfælde suppleres med en yderligere beskrivelse af aktiviteten på den konkrete lokalitet. I en række tilfælde er tiltagene på det enkelte areal dog så individuelle, at det ikke er fundet hensigtsmæssigt at udarbejde en egentlig model. Her vil aktiviteten beskrives specifikt, i visse tilfælde med reference til en separat projektbeskrivelse.

Ud over de aktiviteter, der kan overføres til et delareal, findes der generelle regelsæt og tiltag, som skal efterleves og gennemføres i planperioden. Det gælder fx regler for jagt og fiskeri, for administrative forhold, såsom opdatering af kort- og informationsmaterialer og kortlægning af arealanvendelse. Heller ikke her er udarbejdet egentlige modeller. Forholdene er beskrevet under særlige overskrifter i aktivitetsafsnittet (kapitel 7).

Forsvaret har vedtaget en række generelle retningslinjer for arealdrift og -pleje formuleret som bestemmelser. Materialet er retningsgivende for de opstillede formulere-

rede aktivitetsmodeller, og en række af bestemmelsernes forskrifter er overført til modellerne og ligeledes til de generelle regelsæt, der er opstillet for Halk. For yderligere oplysninger henvises til de enkelte bestemmelser, FBE (2011a-g).

6.1. Lysåben natur

På tværs af de enkelte bestemmelser gælder grundregler for anvendelse af kemiske bekæmpelsesmidler samt gødning. Generelt må ikke anvendes kemiske bekæmpelsesmidler til bekæmpelse af eksempelvis insekter og gnavere samt ukrudtsmidler. Dog undtages målrettet og planlagt bekæmpelse af kæmpe-bjørneklo. Brug af gødning holdes på et absolut minimum.

En række aktiviteter kan kræve myndighedstilladelse forud for gennemførelse. Hovedreglen er, at ethvert tiltag, der ikke regelmæssigt og igennem en årrække lovligt har været gennemført på et areal, kræver enten anmeldelse til eller tilladelse hos myndighederne. Emnet er uddybet under beskrivelsen af de enkelte aktivitetsmodeller. For arealer, hvor der er indgået særlige driftsaftaler (MVJ mv.) eller modtages tilskud (enkeltbetaling mv.) gælder særlige regler.

6.1.1. Græsning

Ved et passende græsningstryk kan græsning modvirke tilgroning med høj urte- og græsvegetation samt træer

Græssende køer på Halk.

og buske. I modsætning til rydning kan afgræsning dårligt genskabe tilgroede lysåbne naturtyper, men først og fremmest bidrage til at vedligeholde eksisterende lysåbne arealer.

I forhold til den militære arealudnyttelse er græsning ofte problematisk, særligt i skydeområder, hvor græsningsdyr kan blive ramt og hvor tilsyn ikke er muligt i perioder med

vedvarende skydeaktiviteter. I skydeområder kan græsning derfor som udgangspunkt kun lade sig gøre i skydefri perioder af en vis varighed, f.eks. i sommerferien.

Græsning foretages i så store områder, at indhegning, udsætning og pasning af dyr er lønsom. Inden for større hegnede arealer foretages den om muligt i rotation i delhegn, så der opstår flere græsningsstadier. Intensiv

---

græsning i en kort periode har stor værdi og er en god plejemetode selv, hvor den af hensyn til skydeaktiviteter kun kan finde sted i en kortere periode f.eks. juli. Art og race udvælges efter lokale muligheder, egnethed m.v. i forhold til vegetationstype, jordbund, hydrologiske forhold m.v. Hegning, normering af belægning, vanding, læ og andre dyreværnsmæssige forholdsregler skal tilgodeses igennem forpagtningsaftale.

Afhængig af græsningstrykket kan græsning opfattes som enten vedligeholdende pleje af hidtidig tilstand eller en reel ændring af naturtilstanden. Påbegyndelse af afgræsning kan på den baggrund være dispensationskrævende i forhold til naturbeskyttelsesloven. Skovloven muliggør under visse forhold græsning på skovbevoksede og ubevoksede fredskovspligtige arealer.

6.1.2. Landskabsplantning

Etablering af kulturer igennem plantning er en model dels til udvikling af egentlige skovudviklingstyper og dels til sikring af en vis grad af lukkethed, hvor dette f.eks. af militære hensyn vælges som en landskabsudviklingstype. Ved plantning i nærheden af beskyttede naturtyper kan et særligt træartsvalg komme på tale for at undgå stort spredningspotentiale.

Levende hegn og beplantninger skal løbende plejes, så de bevares lysåbne med mulighed for udvikling af dækningsgivende buske og en rig bundflora.

I levende hegn, krat og beplantninger skal gamle og døende træer bevares. Fremtidens gamle træer skal skabes gennem en målrettet hugst, der skaber plads til udvikling af kroner og rodnet på udvalgte træer/grupper af træer. Eksisterende dødt ved i form af stående og væltede døde træer efterlades. Hule træer, nedfaldne grene og kvasbunker efterlades ligeledes.

I områder uden tilstrækkelig forekomst af dødt ved gennemføres en aktiv indsats for at skabe såvel stående som liggende dødt ved.

Mangel på rede-, raste- og opholdssteder bør på kort sigt aktivt afhjælpes gennemopsætning af redekasser e.l. til eksempelvis småfugle, ugler, tårnfalk og flagermus.

Nyetablering af beplantninger må som udgangspunkt alene ske på arealer, der ikke er beskyttet efter naturbeskyttelsesloven. Ved etablering må alene anvendes hjemmehørende, lokalitetstilpassede danske træer og buske. Langs levende hegn og beplantninger skal der findes en udyrket fodpose af græs og urter.

6.2. Invasive arter

Invasive arter udgør en væsentlig trussel for en række af de naturtyper og arter, der findes på forsvarrets terræner. Invasive arter er plante- eller dyrearter, der ved menneskets direkte eller indirekte hjælp er flyttet fra en del af verden til en anden og her påvirker biodiversiteten negativt.

De følgende modeller opstilles som redskaber til forebyggelse og bekæmpelse af invasive arter for at værne hjemmehørende og beskyttelseskrævende arter og naturtyper samt øvrige driftsmålsætninger på FMN mod negative effekter af invasive arter, og for at modvirke, at Forsvarets terræner udgør udviklings- og spredningssteder for invasive arter.

6.2.1. Bekæmpelse af invasive plantearter

Der er 20 terrestriske og 4 akvatiske plantearter, der er registreret som invasive arter i Danmark. Hertil kommer et mindre antal arter, som enten er kendte som invasive i vor region, eller som forekommer i Danmark i forholdsvis begrænset antal, men som vurderes at kunne optræde invasivt på sigt. Der er store regionale forskelle på de invasive arters udbredelse, hyppighed, spredningspotentiale og skadevirkning. På Halk Skydeterræn er der udelukkende fokus på rynket rose.

Invasive plantearter bekæmpes igennem flere af de ovenstående modeller, f.eks. rydning og slåning. Her vil aktiviteten være underlagt de samme sæsonmæssige og øvrige begrænsninger. Invasive planter kan også bekæmpes ved græsning og afbrænding, og i visse tilfælde er rodstikning, opgravning/- rykning og skærmmakning (typisk kæmpe-bjørneklo) praktisk overkommeligt.

6.2.2. Regulering af dyr

Der er 9 dyrearter, der er registreret som invasive arter i Danmark. Hertil kommer et mindre antal arter, som

enten er kendt som invasive i vor region, eller som forekommer i Danmark i forholdsvis begrænset antal, men som vurderes at kunne optræde invasivt på sigt. Der er store regionale forskelle på de invasive arters udbredelse, hyppighed, spredningspotentiale og skadevirkning. På forsvarrets arealer er der særlig fokus på mink og mårhund, hvortil kommer, at ræv, som ikke er invasiv, mange steder udgør et væsentligt problem i forhold til jordrugende fugle, herunder udpegede og truede arter.

Bekæmpelse af invasive dyrearter sker ved fældefangst og regulering og jagt med skydevåben. Reglerne herfor er ganske liberale, idet arterne under de fleste omstændigheder kan reguleres hele året, dog under særlige vilkår, herunder krav om tilsyn med fælder.

Mink må reguleres hele året ved brug af skydevåben og fælder. Der må kun benyttes fælder, der fanger dyret levende. Fældefangst må også foretages af personer uden jagttegn. Fangne dyr skal aflives dyreværns-mæssigt forsvarligt. Dette kan for eksempel gøres med en luftbøsse, direkte i fælden, og kræver ikke jagttegn.

Mårhund kan reguleres med skydevåben og fælder året rundt. Ved beskydning må der anvendes kunstigt skjul, herunder skydestiger og skydetårne, og reguleringen må foregå fra 1 ½ time før solopgang til 1 ½ time efter solnedgang. Skov- og Naturstyrelsen 2010 giver yderligere gode anvisninger for bekæmpelse af mårhund.

I egne, hvor ræv volder skade på den øvrige fauna, må denne jages/reguleres med skydevåben i perioden 1. september - 29. februar. Rævehvalpe uden for rævegrave må reguleres i perioden 1. juni - 31. august. Bekæmpelse af mårhund og regulering af ræv kan effektiviseres ved anvendelse af kunstgrave.

6.3. Publikumshensyn

Forsvarets arealer vil normalt være åbent for publikum efter de retningslinjer, der fremgår af drifts- og plejeplanen og ordensreglementet, der er placeret ved indfaldsveje til arealet, når der ikke foregår militær aktivitet på arealerne (typisk weekender, aftner og lignende). Visse skydeområder, flyvestationer, depot- og tankområder, tekniske installationer mv. kan være permanent afspærret for pub-

likum af hensyn til sikkerhed i form af eksempelvis fare for udetoneret, sprængfarlig ammunition i området. For at udvikle mulighederne for den offentlige rekreative brug af arealerne arbejder Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste målrettet på at etablere og vedligeholde samarbejder med relevante interesseorganisationer.

De arealer, der ikke permanent er afspærrede, vil være åbne for publikums færdsel til fods over hele arealet, når dette ikke anvendes til uddannelses- og øvelsesformål. På arealer, der er åbne for offentligheden, vil det som udgangspunkt også være muligt at cykle eller ride. Ordensreglementerne vil indeholde beskrivelser af, hvorledes cyklister og ryttere kan anvende arealerne. Der kan udlægges særlige ridestier.

Gennemførelse af organiserede aktiviteter kræver forudgående tilladelse fra Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste. I vurderingen af, om et arrangement kan gennemføres, lader Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste indgå lokale hensyn til naboer, naturbeskyttelse mv. For særlige aktiviteter kan Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste af praktiske hensyn udarbejde en kvote for, hvor mange arrangementer der årligt kan gennemføres.

På de arealer, der er omfattet af en drifts- og plejeplan, og hvortil offentligheden har adgang, skal der gennemføres formidling af natur-, kultur- og friluftsanser mættet mod det omkringliggende samfund. Formidlingen skal ske i samarbejde med lokale offentlige og private aktører.

Drifts- og plejeplanerne er centrale redskaber i formidlingen, og disse skal derfor fremstå informative og være let tilgængelige. Drifts- og plejeplaner og tilhørende formidling udgives i et godkendt layout. I forbindelse med udarbejdelse og revision af drifts- og plejeplaner udgives en vandretursfolder, der skal være tilgængelig på såvel papirform som i en elektronisk udgave på Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes hjemmeside. Ved indfaldsveje og stier til terrænet opsættes informationsstandere, hvor blandt andet vandretursfoldere samt yderligere information er tilgængelig. På arealer, der helt eller i store dele er permanent lukket for offentlighedens adgang, gennemføres guidede ture.

7. AKTIVITETER

Afsnittet anviser på grundlag af målsætning, status og analyse den praktiske konkrete realisering af indsatsprogrammet på det enkelte delareal. Dette sker som en udmøntning af de modeller, der er oplistet i kapitel 6, hvor den enkelte aktivitet i mange tilfælde beskrives yderligere. Hertil kommer aktiviteter, som ikke er omfattet af en model og som derfor beskrives mere grundlæggende, evt. med henvisning til særskilt projektførmuligheder. Afsnittet kan omsættes direkte i jobbeskrivelser.

I det følgende oplistes alle aktiviteter for hele Halk Skydeterræn i planperioden 2012-2015. Dette er valgt for at sikre, at indsatsen er at finde i ét dokument. Det anføres under hver enkelt aktivitet, om den hidrører fra den eksisterende drifts- og plejeplan, udspringer af Natura

2000-målene eller evt. af nye øvrige målsætninger. Der henvises til aktivitetskortet.

7.1. Græsning

Gennemføres efter model 6.1.1.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Areal / år (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	1.1	Østliggende overdrevsbakker	1	16		2012	Formindskelse af græsningstrykket. Græsningen påbegyndes først efter 15. juni. Forslag om ændringer i græsningstryk skal aftales i en lokal dialog mellem Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste og lodsejerlauget.
Natur	1.2	Strandengsarealer og mindre overdrevsarealer	1	19		2012	Forøgelse af græsningstrykket. Forslag om ændringer af græsningstryk skal aftales i en lokal dialog mellem Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste og lodsejerlauget. Græsningstidspunktet uændret i forhold til den eksisterende drifts- og plejeplan. Del af Natura 2000-målopfyldelsen.

7.2. Landskabsplantninger

Gennemføres efter model 6.1.2.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Areal (ha)	Areal / år (ha)	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	1.3	Landbrugsareal	1	0,8	0,8	Senest 2015	Udvidelse af eksisterende læhegn. Forslaget skal aftales i en lokal dialog mellem Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste og lodsejerlauget. Del af Natura 2000-målopfyldelsen.

7.3. Bekæmpelse af invasive plantearter

Gennemføres efter model 6.2.1

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	Ikke på kort	Hele terrænet	1	2012	Slåning og opgravning af rynket rose.

7.4. Bekæmpelse af invasive dyrearter og regulering af ræv

Gennemføres efter model 6.2.2.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	Ikke på kort	Hele terrænet	1	2012 og frem	Mårhund og mink overvåges og bekæmpes. Der opbygges nærmere kontakt til Naturstyrelsen mhp. en koordineret indsats. I samarbejde med andre offentlige myndigheder, lodsejerlauget og evt. eksterne specialister (re)etableres kunstgrave, der anvendes til regulering ved beskydning af mårhund, og der opsættes fælder til regulering af mink.

7.5. Publikumshensyn

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Gennemføres	Bemærkninger
Publikum	Ikke på kort	Indfaldsveje	1	2012	Der opstilles informationsstander ved lågen.

7.6. Forstyrrelser

Målsætning	Id	Lokalitet	Afd.	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	1.4	Strandengene og Revshale	1	2012	Såfremt der træffes beslutning om regulering af færdslen, foreslås det, at der opsættes informationstavler, der informerer om årsagen til den periodevis lukning af Revshale for offentligheden.

7.7. Ikke modelbeskrevne aktiviteter

Målsætning	Id	Lokalitet	Afdeling	Gennemføres	Bemærkninger
Natur	Ikke på kort	Målskjulet	1	2012	Etablering af ramper i målskjulet så strandtudserne kan komme op af betongraven.
Natur	Ikke på kort	Hele terrænet	1	2012	Kun kørsel på spor.

7.7.1. Monitoring

Planlægningen følges løbende af monitoring på mange forskellige måder, herunder ikke mindst den officielle

overvågning igennem NOVANA etc. Effekterne på de ynglende og rastende fugle af et periodevist adgangsforbud på Revshale undersøges og evalueres.

8. REFERENCER

DOF-basen (2011): Registreringsdatabase. Tilgængelig på Internettet. www.dofbasen.dk

FBE (2011a): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for drifts- og plejeplaner. Bilag 5 til FBEBST 610-6. 7 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011b): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for drift og pleje af skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Underbilag 1 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 11 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011c): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for drift og pleje af lysåbne natur- og landbrugsarealer samt bevoksede ikke-fredskovspligtige arealer. Underbilag 2 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 10 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011d): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for bevarelse og pleje af fortidsminder og andre kulturspor. Underbilag 3 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 4 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011e): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for forebyggelse og bekæmpelse af invasive plante- og dyrearter. Underbilag 4 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 3 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011f): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for vildtpleje, jagt, regulering og fiskeri. Underbilag 5 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 9 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

FBE (2011g): Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for offentlighedens rekreative anvendelse af Forsvarsministeriets arealer. Underbilag 6 til Bilag 5 til FBEBST 610-6. 3 s. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

Fyns Amt (2006): Lillebælt- Habitatområde H96 og EF-Fuglebeskyttelsesområde 47- Natura 2000 Basisanalyse.

Miljøministeriet (2011): Natura 2000-plan 2010-2015. Lillebælt. Natura 2000 område nr. 112. Habitatområde H96 og Fuglebeskyttelsesområde F47.

Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen og Hærens Operative Kommando. (2000): Halk Skydeterræn. Drifts- og plejeplan 2000-2015.

Miljøministeriet, Skov og Naturstyrelsen (2010): Indsatsplan mod mårhund. Skov- og Naturstyrelsen, 2010. 43 s. Tilgængelig på <http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/B86097B6-2B6F-4CA6-BED7-77A2860852DC/118501/Endeligudgaveafindsatsplanmodmrhund.pdf>

Søgaard, B. & Asferg, T. (red) (2007): Håndbog om dyrearter på habitatdirektivets bilag IV. Faglig rapport fra DMU nr. 635.

9. BILAG

Bilag 9.1: Gennemgang af det enkelte udpegningsgrundlag.

Bilag 9.2: Retningslinjer for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4

Bilag 9.3: Høringsnotat

Bilag 9.4: Høringssvar Hadeslev Kommune

Bilag 9.5: Høringssvar Dansk Ornitologisk Forening

KORTBILAG

Der vedlægges følgende 2 korttyper:

Kort 1: Grundkort

Kort 2: Aktivitetskort (drifts- og plejekort)

9.1.1. Naturtyper

6230 *Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund					
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) på Halk Skydeterræn: 2/16 ha	Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Mindre græsningstryk på det østliggende overdrev			
Trussel:	Atmosfærisk N-deposition	Næringsstofbelastning fra dyrkede arealer	Tilgroning	Invasive arter	Arealreduktion/fragmentering
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Administrative retningslinjer	Udlægning af bræmmer	Afgræsning og rydning	Slåning og afgræsning	Ingen aktuelle
Aktiviteter:	Ingen aktuelle	Udvidelse af eksisterende læhegn	Fortsat afgræsning – dog med formindskelse af græsningstrykket på det østlige overdrev	Slåning og fortsat afgræsning	Ingen aktuelle

1330 *strandenge				
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) på Halk Skydeterræn: 2/7,48 ha	Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Forøgelse af græsningstrykket		
Trussel:	Næringsstofbelastning fra dyrkede arealer	Tilgroning	Uhensigtsmæssig hydrologi	Invasive arter
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Administrative retningslinjer	Afgræsning	Ingen aktuelle	Slåning
Aktiviteter:	Ingen aktuelle	Forøgelse af græsningstrykket	Ingen aktuelle	Slåning af kloner i klitområdet før de breder sig

2130 *stabile kystklitter med urteagtig vegetation (grå klit og grønsværklit)				
Udbredelse (antal forekomster og størrelse) på Halk Skydeterræn: 1/1,56 ha	Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Beskyttes mod slitage og invasive arter		
Trussel:	Atmosfærisk N-deposition	Færdsel og slitage	Tilgroning	Invasive arter
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Administrative retningslinjer	Begrænsning af kørslen	Afgræsning	Slåning
Aktiviteter:	Ingen aktuelle	Kun kørsel på sporene	Fortsat afgræsning	Slåning af kloner i klitområdet før de breder sig

9.1.2. Arter

Sangsvane			
Op til 435 rastende individer ved Halk nor		Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Minskelse af forstyrrelser og bedre forhold på rastebiotoper
Trussel:	Reduktion i fødegrundlag	Tilgroning	Forstyrrelser
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Administrative retningslinjer via vandplanerne	Afgræsning	Forstyrrelses frie områder
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Øgning af græsningstrykket på strandengen	Lukning af strandengene for offentligheden

Bjergand			
Op til 170 rastende individer ved Halk Nor		Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Minskelse af forstyrrelser
Trussel:	Reduceret fødegrundlag	Forstyrrelser	
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Administrative retningslinjer via vandplanerne	Forstyrrelsesfrie områder	
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Lukning af strandengene for offentligheden	

Edderfugl			
Op til 4200 rastende individer ved Halk Nor		Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Minskelse af forstyrrelser
Trussel:	Reduceret fødegrundlag	Forstyrrelser	
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Administrative retningslinjer via vandplanerne	Forstyrrelsesfrie områder	
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Lukning af strandengene for offentligheden	

Hvinand			
Op til 398 rastende individer ved Halk Nor		Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Minskelse af forstyrrelser
Trussel:	Reduceret fødegrundlag	Forstyrrelser	
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Administrative retningslinjer via vandplanerne	Forstyrrelsesfrie områder	
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Lukning af strandengene for offentligheden	

Toppet skallesluger		
Op til 59 rastende individer og 3 ynglepar ved Halk Nor	Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Mindskelse af forstyrrelser
Trussel:	Reduceret fødegrundlag	Forstyrrelser
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Administrative retningslinjer via vandplanerne	Forstyrrelsesfrie områder
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Lukning af strandene for offentligheden

Havørn		
Ingen ynglende ved Halk – vides ikke om den yngler i N112	Bevaringsprognose: Ukendt på grund af manglende kortlægning	Mål og retningslinjer: Bevaring eller genopretning af gunstig status
Trussel:	Fældning af egnede redetræer	Forstyrrelser
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Ingen for Halk	Forstyrrelsesfrie områder
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Lukning af strandene for offentligheden giver bedre fødegrundlag

Rørhøg			
1 ynglepar observeret i nærhed af Halk, der fungerer som vigtig fourageringsområde. 2 rastende individer observeret	Bevaringsprognose: Gunstig	Mål og retningslinjer: Bevarelse af gunstig status	
Trussel:	Uhensigtsmæssig hydrologi	Rørhøst	Forstyrrelser
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Ikke aktuelt for Halk	Ikke aktuelt for Halk	Forstyrrelses frie områder
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Ingen aktuelle	Lukning af strandene for offentligheden giver bedre fødegrundlag, grundet flere byttedyr

Engsnarre		
Ingen ynglende ved Halk og i N112	Bevaringsprognose: Ukendt på grund af manglende kortlægning	Mål og retningslinjer: Bevaring eller genopretning af gunstig status
Trussel:	Uhensigtsmæssig hydrologi	Uhensigtsmæssig drift
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Ikke aktuelt for Halk der ikke er egnet som levested	Ikke aktuelt for Halk der ikke er egnet som levested
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Ingen aktuelle

Plettet rørvagtel		
Ingen ynglende ved Halk – muligvis et ynglepar i N112	Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status
Trussel:	Grøftning og dræning	Rørhøst
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Ikke aktuelt for Halk der ikke er egnet som levested	Ikke aktuelt for Halk der ikke er egnet som levested
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Ingen aktuelle

Klyde				
Op til 12 ynglepar ved Halk	Prognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Beskyttes mod forstyrrelser og forbedring af ynglehabitat		
Trussel:	Tilgroning	Uhensigtsmæssig hydrologi	Prædation	Forstyrrelser
Muligt virkemiddel (jf. plan):	Afgræsning	Ikke aktuelt for Halk	Bekæmpelse af mink, mårhund og evt. ræv	Forstyrrelses fri områder
Aktiviteter:	Forsat afgræsning, men med højere græsningstryk på strandengen	Ingen aktuelle	Opsætning af minkfælder og bekæmpelse af mårhund	Lukning af strandengene for offentligheden

Brushane					
Ingen ynglende ved Halk og i N112	Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status			
Trussel:	Tilgroning	prædation	Uhensigtsmæssig hydrologi	Arealreduktion/fragmentering	Forstyrrelser
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Afgræsning	Bekæmpelse af mink, mårhund og evt. ræv	Ikke aktuelt for Halk	Ikke aktuelt for Halk	Forstyrrelses fri områder
Aktiviteter	Fortsat afgræsning, men med højere græsningstryk på strandengen	Opsætning af minkfælder og bekæmpelse af mårhund	Ingen aktuelle	Ingen aktuelle	Lukning af strandengen for offentligheden

Fjordterne			
Op til 2 ynglepar	Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Minskelse af forstyrrelser og bedre forhold på rastebiotoper	
Trussel:	Reduktion i fødegrundlag	Prædation	Forstyrrelser
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Administrative retningslinjer via vandplanerne	Bekæmpelse af mink, mårhund og evt. ræv	Forstyrrelsesfrie områder
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Opsætning af minkfælder og bekæmpelse af mårhund	Lukning af strandengene for offentligheden

Dværgterne			
Op til 2 ynglepar		Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Minskelse af forstyrrelser og bedre forhold på rastebiotoper
Trussel:	Reduktion i fødegrundlag	Prædation	Forstyrrelser
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Administrative retningslinjer via vandplanerne	Bekæmpelse af mink, mårhund og evt. ræv	Forstyrrelsesfrie områder
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Opsætning af minkfælder og bekæmpelse af mårhund	Lukning af strandengene for offentligheden

Havterne			
Op til 2 ynglepar		Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status Minskelse af forstyrrelser og bedre forhold på rastebiotoper
Trussel:	Reduktion i fødegrundlag	Prædation	Forstyrrelser
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Administrative retningslinjer via vandplanerne	Bekæmpelse af mink, mårhund og evt. ræv	Forstyrrelsesfrie områder
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Opsætning af minkfælder og bekæmpelse af mårhund	Lukning af strandengene for offentligheden

Mosehornugle			
Ingen på Halk, muligvis et par i N112		Bevaringsprognose: Ugunstig	Mål og retningslinjer: Genopretning af gunstig status
Trussel:	Arealreduktion	Uhensigtsmæssig hydrologi	Forstyrrelser
Muligt virkemiddel (jf. plan)	Ikke aktuelt for halk	Ikke aktuelt for Halk	Forstyrrelses frie områder
Aktiviteter	Ingen aktuelle	Ingen aktuelle	Lukning af strandengene for offentligheden giver bedre fødegrundlag, grundet flere byttedyr

9.2. Retningslinier for Forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsестerræner i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4

Store dele af militærets skyde- og øvelsестerræner er tidligere landbrugsarealer. Ved overgangen til militære øvelsesområder ekstensiveres landbrugsdriften enten kraftigt eller ophører helt, hvilket ofte muliggør forskellige beskyttede naturtypers opståen. Imidlertid hindrer dette ikke fortsat gennemførelse af de militære aktiviteter, som er områdernes hovedformål.

Som efter de hidtil gældende regler er naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 nemlig ikke til hinder for en fortsættelse af de beskyttede arealers hidtidige benyttelse.

Dette gælder også militærets hidtidige benyttelse af arealer og anlæg m.v.

Såfremt forsvaret eller hjemmeværnet ejer, erhverver eller lejer arealer, som ikke hidtil har været anvendt til øvelsesformål, vil en overgang til øvelsesformål, der medfører ændringer i tilstanden derimod kræve tilladelse.

En væsentlig intensivering af en hidtil militær benyttelse vil ligeledes kræve tilladelse fra den pågældende amtskommune, jfr. lovens §§ 3-4 og § 65, stk. 3.

Militære aktiviteter

I tilfælde hvor et større areal anvendes til øvelsesformål (f.eks. Oksbøl skydeterræn) vil forskellige dele af området kunne have forskellig benyttelsesintensitet. Vurderingen af om en aktivitet kræver tilladelse efter lovens §§ 3-4 bør derfor ske på grundlag af intensiteten af det pågældende "delområdes" hidtidige anvendelse. Indenfor hvert "delområde" vil den hidtidige anvendelsesgrad kunne fortsætte.

F.eks. vil "delområder", hvor kørsel og lejlighedsvis bortslidning af vegetationen samt dozning, gravning og indgreb i vandløb har fundet sted, fortsat kunne benyttes på denne måde. Dette omfatter også flytning af de enkelte aktiviteter indenfor delområdet, f.eks. flytning af spor efter bælteketretøjer. Variationer i aktiviteten, f.eks. ændringer af koncentrationen af bæltespør indenfor de mest benyttede arealer, må anses som i

overensstemmelse med hidtidig benyttelse, i hvert fald inden for ret vide rammer.

Derimod vil et sammenhængende areal, der f.eks. ikke hidtil har været anvendt til kørsel med bælteketretøjer eller lejlighedsvis indgreb i vandløb, ikke uden tilladelse kunne anvendes på denne måde.

Opførelse af permanente anlæg kræver som udgangspunkt tilladelse, f.eks. bygninger, skydevolde og skydebaner. Mindre enkeltstående indretninger (f.eks. "kulisser") af træ eller tilsvarende materiale, som let kan fjernes, kan dog etableres uden tilladelse.

Foranstaltninger som bevirker, at et areal varigt glider ud af den pågældende naturtype-definition kræver tilladelse. Dette gælder f.eks. tilplantning af heder eller dræning af vådområder.

Ikke militære aktiviteter

For ikke militære aktiviteter på øvelsesområder gælder de samme regler som for civile aktiviteter uden for øvelsестerrænet. Dette indebærer bl.a. at anlæg af vildtagre på beskyttede naturtyper inden for øvelsестerrænet kræver tilladelse efter naturbeskyttelsesloven.

Tvilstilfælde

I tilfælde hvor militæret er i tvivl, om der kræves tilladelse til en aktivitet eller et anlæg, vil forespørgselsordningen i naturtypebekendtgørelsens § 8 kunne anvendes. Det vil sige, at militæret kan rette henvendelse til amtet, som inden 4 uger skal besvare forespørgslen. Der henvises i denne.

Salep-gøgeurt

HØRINGSNOTAT VEDRØRENDE FORSLAG TILLÆG TIL DRIFTS- OG PLEJEPLAN FOR HALK SKYDETERRÆN

9. maj 2012

1 Baggrund

Forsvaret gennemfører i kraft af drifts- og plejeplaner planlægning for skyde- og øvelsesterrænerne. I 2011 opstod nye krav til de terræner, der ligger inden for Natura 2000-områderne, jf. de statslige Natura 2000-planer. Disse fastsætter en bindende målsætning og et bindende indsatsprogram. Forsvaret implementerer dette igennem drifts- og plejeplanerne. I tilfælde, hvor der foreligger relativt nye drifts- og plejeplaner, udarbejdes et tillæg hertil, hvori Natura 2000-planlægningen fastlægges. Tillægget kan omfatte øvrige relevante temaer. Drifts- og plejeplanen for Halk Skydeterræn gennemførtes i 2000, og der er primo 2012 udarbejdet et forslag til Natura 2000-tillæg til planen.

Der er tradition for, at forslag til drifts- og plejeplaner samt tillæg hertil efter den interne bearbejdning forelægges til ekstern høring blandt myndigheder, organisationer og øvrige interesserede. Denne proces blev for forslaget til tillæg til drifts- og plejeplan Halk Skydeterræn igangsat jf. høringsskrivelse af 2. marts 2012. Høringsfristen fastsattes til 30. marts 2012. Materialet har i perioden været tilgængelig på Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjenestes høringsportal.

Høringen er forelagt for: Naturstyrelsen, Haderslev Kommune, Kulturarvsstyrelsen, Danmarks Naturfredningsforening, Verdensnaturfonden, Dansk Ornitologisk Forening, Danmarks Jægerforbund, Friluftsrådet, Verdens Skove og Entomologisk Fagudvalg.

Ved høringens udløb er indkommet svar fra Haderslev Kommune og Dansk Ornitologisk Forening. Svarene gennemgås temavis i dette notat og gengives i deres fulde ordlyd som selvstændige bilag.

2 Gennemgang af temaer

De følgende afsnit gennemgås de indkomne bemærkninger, således at der refereres til høringssvaret (normal skrift), foretages en vurdering (*kursiv*) og til slut beskrives en beslutning om opfølgning (**fed**).

2.1 Generelt

Haderslev Kommune v. Helle Hartmann indleder høringssvaret med følgende: "Jeg har haft fornøjelsen af at læse tillægget til drifts- og plejeplanen og jeg har kun nogle enkelte bemærkninger."

Dansk Ornitologisk Forening v. Jørn Sørensen bemærker i deres høringssvar: "...alt i alt en god drifts- og plejeplan, som I skal have ros for"

Henset det begrænsede antal høringssvar og Haderslev Kommune og Dansk Ornitologisk Forenings bemærkninger vurderes det, at forslaget som helhed accepteres af de hørte instanser. Der skønnes ikke at være kommentarer, der nødvendiggør ændringer, der kræver en fornyet konsultation hos de militære brugere.

Indarbejdelsen af svarene foretages af Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste uden yderligere for-

mel høring hos de operative kommandoer. Høringssvaret trykkes i fuld ordlyd som bilag i det endelige tillæg.

2.2 Datagrundlag

Hadeslev Kommune bemærker at sangsvane er vurderet værende i gunstig bevaringsprognose i sidste udgave af Natura 2000-planen.

Vurderes relevant. Der vurderes ikke behov for ændringer af indsatsen i forhold til at forbedre forholdene for sangsvane på Halk. Den planlagte indsats til gavn for sangsvane tilgodeser flere af de øvrige arter på udpegningsgrundlaget.

Tillægget opdateres med nyeste viden fra Natura 2000-planen for N112.

2.3 Plejjetiltag

Hadeslev Kommune bemærker at beplantning (udvidelse af læhegn) inden for strandbeskyttelseslinjen kan evt. kræve dispensation efter naturbeskyttelsesloven.

Vurderes relevant. Plejetiltag på Forsvarets arealer, herunder på Halk Skydeterræn kun kan gennemføres efter godkendelse / dispensation fra relevante myndigheder.

Jf. i øvrigt Forsvarets generelle retningslinjer for naturplejeindsatsen, herunder særligt Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste bestemmelse for drifts- og plejeplaner. Tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE.

Ingen ændringer.

2.4 Adgangsforhold

Hadeslev Kommune bemærker at, hvis der gælder samme regler for militære arealer som for andre strande og udyrkede arealer kan der være regler om offentlig adgang i naturbeskyttelsesloven som skal varetages ved lukning af adgang for publikum. (§§22, 24 og 27 i NBL).

Vurderes relevant. Der henvises til Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste bestemmelse for offentlighedens rekreative brug, tilgængelig på www.forsvaret.dk/FBE. Heraf fremgår det af stk. 4.2. at Forsvarsministeriet ikke kan afspærre arealer med henblik på naturbeskyt-

telse. Kompetencen ligger hos Naturstyrelsen. Endelig vedtagelse af begrænsningen af adgangsforholdene kræver derfor, tilsvarende øvrige plejetiltag, godkendelse fra relevante myndigheder.

Med udgangspunkt i Hadeslev Kommunes bemærkninger, er ordlyden i målsætningsafsnittet ændret.

Dansk Ornitologisk forening ønsker regulering af færdselen på selve Halk Nor og beretter følgende: Vi har observeret, at en kitesurfer kan jage samtlige vade- og svømmefugle op fra vandfladen. Vores ønske er, at denne aktivitet ikke skal have lov til at finde sted.

Vurderes ikke relevant. Forsvaret lejer dele af arealerne ved Halk, svarende til det areal der er angivet på figur 2.1 i tillægget. Som det fremgår heraf indgår selve Halk Nor ikke som en del af dette areal.

Ingen ændringer.

2.5 Øvrige forhold

Hadeslev Kommune bemærker at på hhv. side 53 og 54 i planen er ordet amtskommune og amt brugt - foreslås udskiftet med kommune.

Vurderes relevant. Retningslinjerne er udarbejdet før kommunalreformen i 2007, derfor er ordvalget i dokumentet ikke opdateret i forhold til de gældende forhold i dag. Det er valgt at dokumentet gengives med dets originale ordlyd.

Ingen ændringer.

Fra: Jørn Vinther Sørensen [JVS@fih.dk]
Sendt: 30. marts 2012 22:21
Til: FBE-KTP-DRIFTSDIVISIONEN
Cc: 'dofsj@groupcare.dk'; knud.flensted (knud.flensted@dof.dk)
Emne: høring af drifts- og plejeplan for Halk skydeterræn Øvelsesplads

Marianne Schou

DOF Sønderjylland vil også gerne kommentere tillægget til drifts- og plejeplanen for Halk Skydeterræn.

Vi finder det positivt:

1. At strandengene fremover skal afgræsses mere intensivt af kreaturerne, så græshøjden bliver lavere.
2. At der lukkes af for færdsel i den yderste del, hvor ternerne yngler i perioden 15/4 – 15/7. Specielt er det kritisabelt, at mange hundeejere lader deres hunde løbe frit omkring. Der kunne vi godt ønske os god skiltedækning, så hundeejerne overhovedet ikke er i tvivl om, at løse hunde ikke hører til i området.
3. Ligeledes finder vi det positivt med plantning af mere læhegn ind til de dyrkede arealer.

En ting som vi også kunne ønske os er en regulering af færdselen på selve Halk Nor. Vi har observeret, at en kitesurfer kan jage samtlige vade- og svømmefugle op fra vandfladen. Vores ønske er, at denne aktivitet ikke skal have lov til at finde sted.

De drageflyvere, der flyver ud over skrænterne generer slet ikke fuglene i samme grad.

Men alt i alt en god drifts- og plejeplan, som I skal have ros for.

Med venlig hilsen

Jørn Sørensen
Kongevej 64
6100 Haderslev

DOF Sønderjyllands kommunerepræsentant i Haderslev Kommune.

Disclaimer

Vi gør opmærksom på, at denne e-mail kan indeholde fortrolig information. Hvis De ved en fejltagelse har modtaget e-mailen og evt. vedhæftede bilag, beder vi Dem venligst informere afsender om fejlen. Vi gør opmærksom på, at e-mail og evt. vedhæftede bilag kan være ændret eller forfalskede og vi påtager os ikke ansvar herfor. Selv om e-mailen og evt. vedhæftede bilag efter vores overbevisning er fri for virus og andre fejl, som kan påvirke computeren eller IT-systemet, hvori den modtages og læses, åbnes den på modtagerens eget ansvar. Vi påtager os ikke noget ansvar for tab og skade, som er opstået i forbindelse med at modtage og bruge e-mailen. Denne e-mail er blevet skannet for virus hos FIH Erhvervsbank.

Disclaimer

Please note that this message may contain confidential information. If you have received this message and any attachments by mistake, please inform the sender of the mistake by sending a reply, then delete the message from your system without making, distributing or retaining any copies of it. E-mails and any attachments are susceptible to alteration and we shall not be liable for the message if it's altered, changed or falsified. Although we believe that the message and any attachments are free from viruses and other errors that might affect the computer or IT system where it is received and read, the recipient opens the message at his or her own risk. We assume no responsibility for any loss or damage arising from the receipt or use of this message. This message has been scanned for virus at FIH Erhvervsbank.

Fra: Helle Hartmann [hhar@haderslev.dk]
Sendt: 26. marts 2012 12:01
Til: FBE-KTP-DRIFTSDIVISIONEN
Emne: Haderslev Kommune - Vedr. Høring af tillæg til drifts- og plejeplan for Halk Skydeterræn, fra Haderslev Kommune

Vedr. høring af tillæg til drifts- og plejeplan for Halk skydeterræn.

Jeg har haft fornøjelsen af at læse tillægget til drifts- og plejeplanen og jeg har kun nogle enkelte bemærkninger:

Sangsvane er vurderet værende i gunstig bevaringsprognose i sidste udgave af natura2000 planen.

Beplantning (udvidelse af læhegn) inden for strandbeskyttelseslinie kan evt. kræve dispensation efter Naturbeskyttelsesloven. Naturstyrelsen er myndighed på dette.

Hvis der gælder samme regler for militære arealer som for andre strande og udyrkede arealer kan der være regler om offentlig adgang i Naturbeskyttelsesloven som skal varetages ved lukning af adgang for publikum (§§22, 24 og 27 i NBL).

På hhv. side 53 og 54 i planen er ordet amtskommune og amt brugt - foreslås udskiftet med kommune.

Med venlig hilsen
Helle Hartmann
Miljømedarbejder

Haderslev Kommune

Natur og Landbrug
Rådhuscentret 7 - 6500 Vojens
Direkte telefon: 74342152
hhar@haderslev.dk
www.haderslev.dk - selvbetjening døgnet rundt

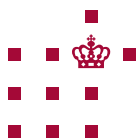

Forsvar for naturen

Forsvarets skyde- og øvelsesterræner anvendes til militær uddannelse, men samtidig udgør arealerne nogle af de største og bedst bevarede naturområder i Danmark.

Sammenlagt forvalter Forsvaret 33.000 ha enestående natur, hvor den militære benyttelse går hånd i hånd med værdifulde danske naturtyper og arters beskyttelse. Mange militære arealer er i perioder åbne for publikum, så også offentligheden kan besøge og opleve de unikke naturarealer.

I samarbejde med Miljøministeriet har Forsvaret udviklet et særligt koncept for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for terrænerne. Igennem planerne sikrer Forsvaret en passende afvejning mellem militære uddannelsesmæssige behov, naturbeskyttelse og offentlighedens adgang. Information om Forsvarets naturforvaltning kan findes på www.forsvaret.dk.

